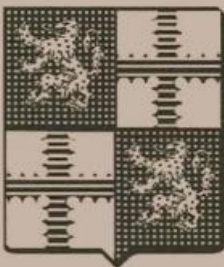

En het dorp zal duren ...

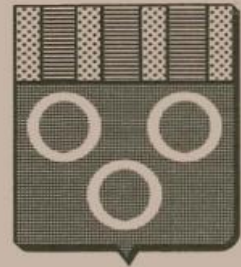
van Witthem

Dworp

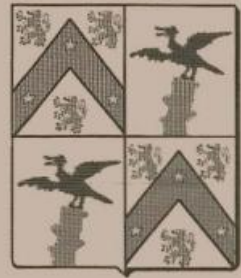
Boisot

Micault

Fariseau

van Varick

Robyns

de Hemptinne

Cornet de Grez

Le Roy

Het gemeentewapen van Dworp en dat van zijn dorpsheren.

nr 41 - januari-maart 2009

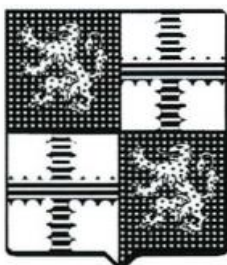
trimestrieel tijdschrift van het heemkundig genootschap
"van witthem" Beersel

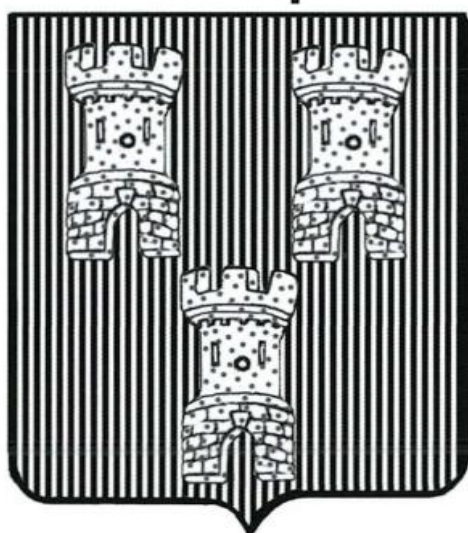
En het dorp zal duren ...

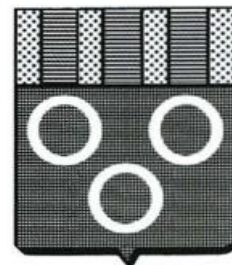
van Witthem

Dworp

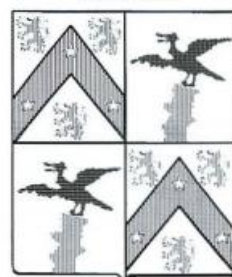
Boisot

Micault

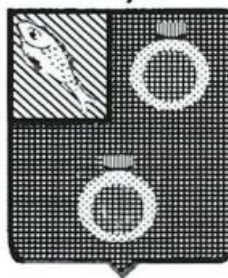
Fariseau

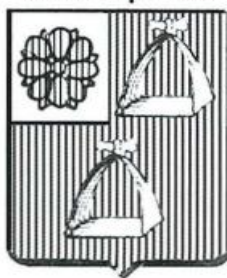
van Varick

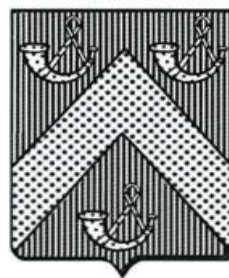
Robyns

de Hemptinne

Cornet de Grez

Le Roy

Het gemeentewapen van Dworp en dat van zijn dorpsheren.

nr 41 - januari-maart 2009

trimestrieel tijdschrift van het heemkundig genootschap
"van witthem" Beersel

Inhoud

<i>Vooraf</i>		
	MARC DESMEDT	5
<i>Heraldiek of wapenkunde</i>		
	MICHEL VASTIAU	6
<i>Het gemeentewapen van Dworp en dat van zijn dorpsheren</i>		
	MICHEL VASTIAU	31
<i>Wapen van de vroegere gemeente Dworp</i>		31
<i>Dorpsheren</i>		36
	<i>Grondgebied van de gemeente Dworp</i>	39
	<i>De Heren van Kesterbeek</i>	39
<i>Andere heerlijkheden</i>		42
	<i>Leen Zittert</i>	42
	<i>Leen van Aa</i>	43
	<i>Leen van Stalle</i>	43
	<i>Leen Esselt</i>	43
<i>De oudst bekende heren van Dworp</i>		44
	<i>van Witthem</i>	44
	<i>Boisot</i>	46
	<i>Micault</i>	48
	<i>van Varick</i>	51
	<i>Le Roy</i>	54
	<i>Fariseau</i>	60
	<i>Robyns</i>	63
	<i>Havet</i>	67
	<i>de Hemptinne(s)</i>	68
	<i>Cornet de Grez</i>	70
<i>Bibliografie</i>		73
<i>Colofon</i>		76

Vooraf

MARC DESMEDT

Op heel wat glasramen, portretten van edelen en voorname geestelijken, op grafstenen en "obiits", treffen we de wat mysterieuze afbeeldingen aan van wapenuitrustingen.

Ze roepen vrijwel onmiddellijk beelden op van ridders, die met hun kleurrijke vlaggen en rijkelijk versierde wapens ten strijde trekken.

Zo komen we, misschien wel onbewust, telkens weer in contact met de heraldiek of wapenkunde.

Krijgslieden hebben van oudsher de noodzaak ervaren een herkenningssteken te dragen. Deze kentekens op een vlag of wimpel maakten duidelijk tot welke groep men behoorde. In het gevecht voorkwam het verwarring. De afbeeldingen moesten moed, durf en kracht op de vijand afspiegelen.

Het gebruik van schild en helm als individueel afweermiddel was voor de krijgsman een zaak van leven en dood. Ridders brachten ook daar hun eigen kleuren en tekens op aan, evenals op hun kleren en op andere delen van hun wapen. Krijgslieden te paard sierden er hun strijdros mee.

Ook op vandaag hebben gemeenten nog een "gemeentewapen".

Heel wat genealogen vinden er een plezier in, familiewapens in ere te herstellen of er zelf te bedenken en ze dan, in fraaie en kleurrijke afbeeldingen, een ereplaats te geven. Wij vinden het alvast boeiend en leerrijk.

In een rijkelijk versierde publicatie maakt Michel Vastiau ons wegwijs in de "strenge" regels van de wapenkunde. Het is een inleiding, die ons moet toelaten de wapens van de dorpsheren van onze contreien beter te begrijpen.

In deze aflevering analyseert hij vervolgens de wapens van de adellijke families die destijds de macht bezaten over Dworp.

In latere bijdragen zullen ook de andere dorpen aan bod komen.

Veel kijk- en leesplezier!

Inleiding tot de heraldiek wapenkunde of heraldiek in Beersel

MICHEL VASTIAU

"What! Is it possible? Not know the figures of Heraldry!"
Sir Walter SCOTT.

Vooraf

Deze bijdrage is een beknopte inleiding tot de wapenkunde of heraldiek met aandacht voor de wapens van de vroegere dorps-heren van Alseberg, Beersel, Dworp en Huizingen, die soms te zien zijn op gebouwen, in kerken en dan vooral op schilderijen en rouwborden. In de tijd is de bijdrage meestal beperkt tot het "Ancien Régime".

De inleiding tot de heraldiek is echt summier en bespreekt enkel wat voorkomt in de Zuidelijke Nederlanden, het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden en België.

De zeer rijke wapenkunde in het Verenigd Koninkrijk, onder andere met de heraldische badges en het overvloedig gebruik van helmtekens; de Duitse heraldiek met de bijkomende kleuren: bruin, staal-, bloed-, as- en vuurkleur en het gebruik van natuurlijk bont worden niet besproken. Ook rood-, blauw-, groenachtig, enz. komt niet ter sprake.

Naar de Franse wapenkunde wordt slechts sporadisch verwezen indien het echt nodig is.

Voor de zeer rijke Franse heraldische woordenschat bestaat niet altijd een Nederlandse vertaling.

Definities

Iedere auteur over heraldiek of wapenkunde heeft wel zijn eigen definitie van wapenkunde of heraldiek.

Volgens de Winkler-Prins is het de wetenschap, die zich bezig houdt met de studie van het ontstaan, de ontwikkeling en de betekenis, alsmede van het op de juiste wijze ontwerpen, afbeelden, beschrijven en voeren van wapens.

Wapenkunde is dus niet de beschrijving, het tekenen, de geschie-

denis, de vechttechnieken, die betrekking hebben op blanke wapens en op vuurwapens, maar wel de studie van wat voorkomt op het schild, dat een afweerwapen is. Het schild is de link met wapenkunde.

De schilder is de persoon die afbeeldingen op een schild aanbrengt of schildert. Uit de naam blijkt dat de voornaamste opdracht van een schilder het versieren van schilden is en dat al zijn andere activiteiten maar bijkomstig zijn op het ogenblik van het ontstaan van de heraldiek.

Heraldiek is ook de kunst van de heraut. De heraut kent de regels van de toernooien, hij kent de wapenschilden van de voornaamste edele families en kan die correct beschrijven.

Heraut komt van het Franse woord "*Hiraut of Héraut*" dat misschien op zijn beurt afgeleid is van het Germaanse "*Hariowald*" een specialist in familie- of stamgeschiedenis.

Herauten zijn eerst poursuivants of persevants en kunnen wapenkoningen worden, indien hun werkgever een machtig persoon is, maar niet noodzakelijk zelf koning.

Blazoeneren betekent: een blazoen beschrijven. Een blazoen is een wapenschild. Blazoen wordt soms ruimer opgevat dan alleen het schild met ook alle uiterlijke versierselen.

Het is ook de geijkte term voor de heraldische wapenborden van broederschappen en rederijerskamers. Ook een bepaald type van kleine bedevaartsouvenirs, geen echte bedevaartvaantjes, worden blazoentjes genoemd.

Blazoeneren houdt verband met blazen omdat deelnemers aan een toernooi met blaasinstrumenten aangekondigd worden.

Waar komen Heraldische wapentekeningen voor

1) In de banistiek

Het heraldische wapen komt chronologisch eerst voor op vanen en vlaggen. De vlaggekunde, banistiek of vexillologie bestudeert vlaggen, vanen, wimpels, standaarden, gonfalons en aanverwante dragers van afbeeldingen en soms met heraldische stukken.

Vanen en vlaggen zijn op het slagveld nuttig om de strijdende eenheden samen te houden of te hergroeperen. Vandaar de bijzondere waardigheid en vertrouwenspost die de vaandeldrager of alferis geniet en het belang om een gesneuvelde vlaggendrager onmiddellijk te vervangen en om een gevallen vlag dadelijk op te rapen.

Een baanderheer, baanrots of baron mag onder zijn eigen, meest-

al vierkante of rechthoekige vlag, manschappen aanvoeren. Veel legenden verhalen het ontstaan van vlaggen: de Dannebrog of Deense kruisvlag, zou op 15 juni 1219 uit de hemel gevallen zijn in een veldslag waarin de Deense koning Waldemar II de heidense Esten verslaat.

Een vlag of banier die in handen valt van de vijand is een gegeerde trofee. De vlag strijken op een vesting of op een schip betekent zich overgegeven.

Op schepen is het belang van vlaggen nog groter dan op het land.

2) In de zegelkunde

Daarna komen chronologisch de heraldische figuren voor op zegels. De zegelkunde, sigillografie of sfragistiek bestudeert de patrijzen, matrijzen en afdrukken van zegels.

Het gebruik van zegels is oeroud in het Nabije Oosten. Het gebruik bij ons komt van de Germaanse stammen en de Romeinen. Het oudst bewaarde zegel uit de Middeleeuwen is een zegel van Lodewijk de Vrome uit het jaar 819.

Een zegel is een bewijs van authenticiteit en niet alleen van oorkonden, overeenkomsten en andere geschreven stukken, maar ook van goederen. Zegels waarborgen de herkomst en kwaliteit van producten.

Zegels dienen ook om de toegang tot gebouwen of lokalen af te sluiten.

Wat te denken van het zegel van de Vlaamse cultuurgemeenschap met zwarte sterren? Een ster per provincie zou misschien passen voor de USA, maar voor Vlaanderen een ster en dan nog een zwarte (m.a.w. een zwart gesternte gebruiken), is op zijn zachtst gezegd eigenaardig.

3) In de heraldiek

Het wapen komt niet alleen voor op schilden, maar ook de helmen, kledij, schabrakken (zadelkleden), en alle mogelijke gebruiksvoorwerpen.

Het wapen krijgt versieringen: een helm overtopt het eigenlijke schild. Die helm draagt soms een wrong, al dan niet overtopt met een kroon, die niet noodzakelijk een "rangkroon" is, die aanduidt wat de adellijke titel van de wapendrager is.

Vooraf helmtekens groeien uit tot grote sierstukken die, zoals het wapenschild, ook erfelijk worden en zelfs dikwijls door zijlinies van een geslacht, dat zijn wapen aanpast, bewaard worden.

Dekklenden of helmklenden komen meestal voor. Verder kunnen op schildhouders een leuze of een wapenkreet voorkomen. Enkele wapens hebben een mantel.

Dat alles maakt deel uit van het wapen of blazoen.

Ontstaan van de heraldiek

Zeker een twintigtal theorieën bestaan over de oorsprong van de heraldiek. (1)

Preheraldische gebruiken zijn de Romeinse emblemen van steden en families, de Germaanse runen en huismerken, de gebruiken uit het Nabije Oosten.

Huismerken, boeren- hand-, eigendoms-, steenhouwers- of koopmanstekens zijn meestal zwarte of rode tekens waarmee een eigendom of product gemerkt wordt. De invloed van de runenalfabetten of de "Futharks" en van het Latijnse alfabet zijn er duidelijk in te bespeuren.

Fig. 1 I: enkele huismerken in de heraldiek.

Odal-figuren zijn prehistorische tekens, vooral uit Zweden. Opvallend is dat het "4" van de nieuwe "Odal" veel voorkomt in huismerken, ook in onze streken.

Huismerken zijn soms gewoon de initialen van de eigenaar die door zijn afstammelingen, door toevoeging van een bijkomend element, verder evolueren. Huismerken zijn ouder dan de heraldiek en ze leven verder door, naast het heraldische systeem.

Het is niet altijd gemakkelijk er een goede beschrijving van te geven. Maar huismerken zijn ook opgenomen in de heraldiek en krijgen ook heraldische kleuren.

Vanzelfsprekend spelen ook prehistorische elementen mee: totemtekens, tatoeages, oorlogskleuren, veldtekens en kentekens.

Egyptenaren, Assyriërs, Perzen, Grieken (het beroemde schild van Achilles) hebben geen echt uitgebouwd heraldisch systeem.

De bijbel kent aan de negen stammen van Israël een embleem toe. De leeuw van Juda is het meest bekende.

Ook het Japanse "mon" - systeem met de familietekens, groeit niet uit tot een volwaardig stelsel, zoals in Europa.

Preheraldieke lansvaantjes komen voor op het beroemde tapijt van Bayeux dat niet door koningin Mathilde, maar door Saksische borduurders tussen 1088 en 1092, vervaardigd werd.

De Oosterse para - heraldiek schijnt een halve eeuw voor de heraldiek ontstaan te zijn of zich ontwikkeld te hebben. Namen van de kleuren zijn overgenomen uit het Perzisch. Na de eerste kruistocht (1096-1099) verspreidt de heraldiek zich zeer vlug over Europa, dank zij de toernooien.

Het eerste bewaarde teken van heraldiek is het schild dat Godfried van Anjou in 1127 van zijn schoonvader koning Hendrik I van Engeland ontvangt, toen hij ridder geslagen wordt. Dat schild wordt afgebeeld op zijn grafzerk.

Heraldiek is in de Middeleeuwen van praktische aard. Daardoor herkent vriend en vijand iemand tijdens een veldslag, juist zoals tijdens de toernooien.

De burgers nemen het gebruik van een wapen over van de ridders. Voor burgers heeft het voeren van een wapen natuurlijk geen militaire of praktische waarde. Het is een imitatie van gewoonten van een hogere stand.

Is wapenkunde een dode wetenschap?

Wapenkunde leeft nog volop. Dat blijkt uit het aantal nieuwe wapens, dat jaarlijks aangevraagd wordt in Europa en Amerika.

"The use of heraldry is far more extensive today than it was in medieval times. Decorative and symbolic today, heraldry seems to have increased in popularity with the centuries". (2)

De heraldiek krijgt wel concurrentie van logo's, die niet altijd getuigen van goede smaak.

Een "design-logo" met scheve letters, kleurvlakken en -strepen of een zeer schematische voorstelling van gebouwen enz. wordt niet door iedereen gewaardeerd.

"Heutzutage besteht die große Gefahr des unheilvollen Einflusses der Graphik auf die Heraldik". (3)

Een gebrek aan kennis van de betekenis en het wezen van de heraldiek en de drang naar modernisme en aanpassing leidt soms naar lachwekkende (of deerniswekkende) ontwerpen van wapens en vooral logo's. *"Man will modern aufgeschlossen und bürgernah sein und verbant oft alte Wappen...". (4)*

De huidige wapentekeningen zijn meestal zielloos. Dat is niet zo verwonderlijk voor producten, soms ontworpen met computer-software door studie- en reclamebureaus.

Grote kunstenaars tekenen zelfs wapens in het keurslijf van de heraldiek, in een zeer persoonlijke stijl, zoals A. Dürer en "het bijna genia-

le werk als b.v. van een Otto Hupp" maar het is nu wachten op "de wapentekenaar-bij-de-Gratie-Gods". (5)

Tekening Otto Hupp,
in de grote traditie .

Overdaad schaadt.

Baron Zeep of baron
Donald Oliver Soper

Fig. 12: enkele bijzondere wapentekeningen.

Het belang van de Heraldiek.

Heraldiek komt letterlijk overal voor: op gebouwen, gebruiksvoorwerpen, schilderijen en gravures, wapens, zerken, grenspalen, lantaarnpalen, munten en medailles, boeken...

Het is een middel om een stuk te identificeren en soms te dateren. Een tinnen schotel met het wapen van Witthem, omringd met de ordeketen van het Gulden Vlies, stamt uit de periode van Hendrik III. Op genealogisch gebied verklaart de heraldiek veel: alliantiewapens geven huwelijken aan, breuken (kleine wijzigingen door verandering van kleuren en metalen of toevoeging van stuk) duiden op familieverwantschap. Streekwapens zeggen uit welke streek een familie komt.

Historische wapens en aangenomen wapens herinneren aan een "wapenfeit" of belangrijke gebeurtenis.

Symboliek

Huismerken worden niet willekeurig gekozen. De odal - figuur, met een staak en een driehoek op de top, betekent "van de vaderen geërfd". De letter A en de omgekeerde A of een gelijkzijdige driehoek en een omgekeerde gelijkzijdige driehoek zouden respectievelijk man en vrouw voorstellen, een B zijn vrouwenborsten. Christelijke symbolen zijn het chrismon zelf, de letter M[essias], E[mmanuel], I of J[esus].

Gelukssymbolen komen veel voor: sterren, het pentagram of pentalfa, enz.

Astrologische en alchemistische symbolen worden ook in huismerken opgenomen.

In de heraldiek zelf zouden keper, gaffel, ster, kruis...uit de huismerken overgenomen zijn, maar een bewijs daarvoor bestaat niet.

Aan ieder heraldisch stuk of figuur wordt een betekenis toegerekend. Voert de familie de Man (Alseberg) "morenkoppen" in haar schild, omdat een voorvader tegen de Moren streed?

Zijn "balken" en "palen" symbolen van steun en kracht waarop iemand kan vertrouwen of bouwen?

Enkele figuren zijn zeer zeldzaam omwille van slechte associaties: de appel wegens het voorval met Eva en zijn Latijnse naam "malum".

Alle getande, ingeschulpte en uitgeschulpte lijnen en stukken zijn eerder ongunstig. Wat met het uitgeschulpte kruis van de van Wittenhem's? Bovendien is hun helmteken, een ezelskop, wel een teken van standvastigheid en doorzettingsvermogen, maar terzelfder tijd behoort het tot de minder gunstige genoteerde dieren zoals reptielen, nachtdieren, kreeft, raaf, aap...

De kleurrijke middeleeuwen

Waarom spreken we van de "duistere of donkere Middeleeuwen"? Vele negatieve aspecten toegedicht aan de Middeleeuwen, stammen uit de Moderne tijden. Op intellectueel gebied zijn ze verdraagzamer dan de 15de eeuw.

De Middeleeuwen zijn, qua kledij en versiering van kerken, zeer kleurrijk. Terecht mag men spreken van de kleurrijke Middeleeuwen, zeker in vergelijking met de later overheersende zwarte kledij in streken onder calvinistische invloed.

Ook de kleuren en metalen hebben een betekenis, zowel deugden als ondeugden:

De vele tegenstrijdigheden in de tabel zijn te verklaren door de evolutie van betekenis in de tijd. Denk aan de rouwkleur: tot in de 13de eeuw in heel Europa (behalve op het Iberisch schiereiland waar het al zwart is) zowel grijs, blauw, paars, bruin als zwart. Na het concilie van Trente: zwart. Maar doodsprentjes van kinderen met blauwe boord, voor volwassenen met zwarte, later paarse, en nog later grijze boord dateren uit de 20e eeuw.

Kleur	Deugden	Ondeugden
rood	dapperheid, kracht, vrijgevigheid, naasteliefde	hoogmoed, wreedheid, woede
wit/zilver	zuiverheid, rechtvaardigheid, hoop, eeuwigheid	dood, wanhoop, dubbelzinnigheid
geel/goud	rijkdom, adel, geloof (= enkel goud, geen geel)	valsheid, gierigheid, nijd, luiheid
blauw	trouw, rechtvaardigheid, wijsheid, standvastigheid	dwaasheid, bastardij
groen	schoonheid, jeugd, kracht	wanorde, dwaasheid, gierigheid
zwart	nederigheid, geduld, gematigdheid, boetedoening	wanhoop, rouw, dood
paars	voorzichtigheid, gematigdheid	droefheid, dubbelzinnigheid, gulzigheid

Fig. 13: betekenis van de kleuren.

Het gebruik van kleuren is soms gewoon een kwestie van fixatie van de natuurlijke kleurstof.

Blauw uit wede of pastel is niet kleurecht en wordt vlug grauw en dof. Het is niet voor niets dat werkkledij tot in de 20e eeuw meestal blauw is.

Blauw betekent tot het midden van de 13de eeuw niets en het is zeer arm aan symboliek.

Het wordt niet als liturgische kleur aangenomen door het Concilie van Trente ondanks de stijgende populariteit. Het wordt de 'mariale' kleur bij uitstek.

Goud, zilver en hermelijn hebben nooit een negatieve betekenis. Geel is de kleur van Joden, mohammedanen.

Rood is zonder meer de mooie kleur, maar ook die van beulen en prostituees.

Enkele kleurcombinaties zijn zeer geliefd in de heraldiek: in de 14de en 15de eeuw vooral zilver en blauw. Ook zilver en rood, zilver en zwart, goud en zwart, goud en rood komen veel voor. Paars en groen zijn zeldzaam. (6)

Ieder metaal en iedere kleur stemt overeen met een teken uit de dierenriem: een hemellichaam, een edelsteen: goud = leeuw = zon = topaas, rood = ram of steenbok = Mars = robijn.

Soorten wapens

- Persoonlijke wapens zijn niet vererfbaar;
- Familiewapens zijn wapens die geërfd worden door afstammelingen van de wapendrager;
- Ook instellingen, landen, steden, verenigingen voeren wapens;
- Streekwapens zijn wapens die veel voorkomen in een bepaalde streek, zij zijn dikwijls geïnspireerd op het wapen van een machtig leenheer: de palen van de Berthouts in het Mechelse, de drie lelies met afgesneden voet van de Schoonhoven-Aarschot;
- Sprekende wapens verwijzen duidelijk naar de naam van de wapendrager;
- Bastaardwapens zijn wapens van de vader, maar met een bastaardteken erin. Bvb. de wapens van de eerste van Witthem: Brabant met de (bastaard)schuinbalk.

Verder zijn er concessiewapens, gesubstitueerde wapens, historische wapens, gebiedswapens, alliantiewapens, patronaatswapens, aangenomen wapens, corporatiewapens, pretentiewapens; succeswapens, waardigheidswapens, verwachtingsschilden, enz.

Soms voert dezelfde persoon een vredesschild én een oorlogsschild.

Kerkelijk heraldiek vormt een hoofdstuk apart. Hier komt veel minder krijgstuig in voor en meer christelijke symbolen en specifieke attributen: mijters, gekruiste sleutels, bisschopstaven achter het schild, heiligen... Vooral het gebruik van hoeden en kwasten in zwart, rood, groen is opvallend.

Universiteiten en scholen, kloosters en abdijen, hospitalen, orden, congregaties, religieuze broederschappen, kapittels, kerken, enz. voeren dikwijls een eigen wapen.

Vrouwenwapens zijn gewoon het wapen van de vader maar dikwijls, en zeker vooral vanaf de 18e eeuw, afgebeeld op een ruitvormig schild voor een ongehuwde vrouw en een ovaal schild voor een gehuwde vrouw en een weduwe. Helmen komen weinig voor bij vrouwenwapens. Maar bloemen- en bladerranken, strikken en liefdesknopen komen veel voor als versiering rond het schild. Een liefdesknoop is een geknoopt touw met kwasten aan het einde.

De vorm en stijl

Iedere periode heeft haar eigen stijl. Dat geldt zowel voor de tekenstijl als voor de vorm van het wapenschild zelf. Het is natuurlijk storend een tekening in gotische stijl op een latere schildvorm voor te stellen.

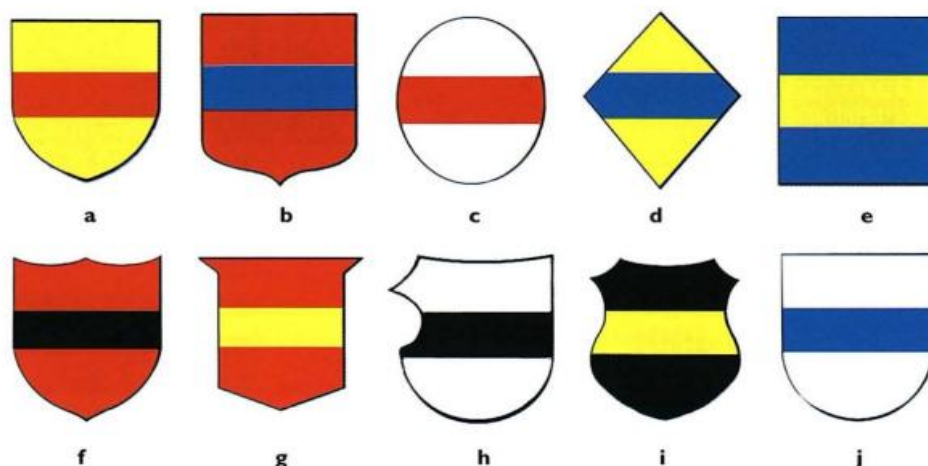

Fig. 14 - 23: vorm van de schilden.

Veel gebruikte schildvormen zijn: Gotisch schild (a), Frans of accoladeschild (b), vrouwschild (c), maagdenschild (d), toernooi- of banierschild (e), Zwitsers schild (f), Engels schild (g), Duits schild (h), Pools schild (i) en Spaans, Portugees of Vlaams schild (j). Komen ook voor: een Italiaans of paardenkopschild, rechthoekig of rond (rond-as) schild, renschilden (ren = rennen = stormlopen) met een inkeping om de lans in te leggen, grillige barok- en rococoschilden.

Drie grondregels van de heraldiek

A. rechts en links

De rechterzijde van een wapen is altijd aan de linkerhand van de toeschouwer of lezer en de linkerzijde is aan de rechterhand.

Dat komt omdat het wapen getoond wordt aan de toeschouwer of lezer.

Deze regel geldt ook voor de andere hulpwetenschappen van de geschiedenis.

B. Nooit iets overbodigs vermelden

Het is volkomen overbodig, en dus verkeerd, evidenties te vermelden zoals: "*in een veld.*" Ieder schild heeft een veld. Dat is een evidentie.

Ieder stuk heeft zijn standaardafmetingen, zijn plaats in het veld en zijn wijze van voorstelling. Spreken van een klauwende leeuw is verkeerd omdat het de normale voorstelling van de leeuw is. Het moet wel vermeld worden wanneer ook andere leeuwen (gaande, zittende, aanziende, fiere...) in dat wapen voorkomen.

C. Nooit kleur op kleur, of metaal op metaal

De bedoeling van een wapen is: de drager ervan duidelijk - en van ver - te identificeren.

Om te zien "*wat iemand in het schild voert*" moeten de kleuren helder en contrasterend zijn. Rood op groen, zwart op blauw, goud op zilver geven onvoldoende contrasten.

Alleen kleine onderdelen van een stuk, zoals de klauwen van een dier, mogen kleur op kleur vertonen.

De Paus staat boven deze grondregel van de heraldiek. Dat is ook het geval voor het wapen van Jeruzalem.

Een driehonderdtal andere wapens zondigen tegen dit verbod. Het zijn raadselwapens. Er zou een goede reden bestaan voor die afwijkingen.

Heraldische kleuren

De heraldische kleuren zijn: rood of keel, blauw of lazuur, sinopel of groen, sabel of zwart.

De metalen zijn goud en zilver; dikwijls met gele en witte kleur weergegeven.

Pelswerken, vair (stukjes wit en blauw bont) en hermelijn (zwarte staartjes op wit) komen ook voor in veel varianten: paolvair; tegenvair; omgekeerd vair; bontvair (= andere kleuren), tegenhermelijn, goudhermelijn.

Vair zijn stukjes bont uit de witte buikzijde en de grijsblauwe rugzijde van de grijze eekhoorn. De beroemde balschoentjes van

Assepoester zijn uit dat bont vervaardigd en natuurlijk niet uit glas! De verwarring is ontstaan uit de Franse homoniemen "vair" en "verre".

Purper en bontwerken worden beschouwd als kleur of als metaal. Purper kan donkerrood tot helder violet zijn.

De woorden keel, sabel, sinopel, lazuur komen van Oosterse woorden. Sabel komt waarschijnlijk van het Slavische sobol (sabel-dier), al is die pels toch niet erg zwart.

Sinopel is de oude naam van de Turkse stad Sinopa, beroemd om zijn rode aarde en de betekenis was dan ook logisch rood voor het huidige groen. Hoe en waarom de betekenis van rood naar groen is overgegaan, is een van de vele raadsels in de heraldiek. Lazuur is afgeleid - via het Arabisch "lâzaward" - van het Perzische "lâdjeward", de halfedelsteen lapis lazuli.

Oude namen in de heraldiek zijn: bis en brun voor grijsbruin, dan violet, dan rood-violetachtig en ten slotte po(u)rpre of paars, de huidige naam.

Of het Franse gueules voor keel van het Perzisch "gul" roze, of het Latijn "gulae" rood geverfd pelswerk of "gula" [binnenzijde van de] muil van een dier komt is niet zeker. Voor "gueules" was de naam voor rood vermeil en bellic.

Komt wel eens voor: zeker vleeskleur en in mindere mate oranje. De eerste die een systeem van zwarte punten en strepen ontwerpt om de kleuren en metalen weer te geven, is waarschijnlijk Francquaert en Ch. Butkens. Al de andere auteurs die de uitvinding van dat stelsel opeisen komen met werken, uitgegeven na 1626.

Het nu gebruikelijke systeem van pater Petra Santa (7) geeft de kleuren als volgt weer (zie afbeelding hiernaast):

- lazuur - horizontale arcering;
- keel - verticale arcering;
- sinopel - rechtse arcering;
- sabel - arcering verticaal en horizontaal;
- purper - linkse arcering;
- zilver - geen arcering;
- goud - puntvormige arcering.

Er bestaan veel soorten vair: antiek vair, puntvair, tegenvair, paalvair, omgekeerd vair, bontvair, gekurkt vair, tegengekurkt vair, enz. Vair begint met een half wit "klokje" op de eerste rij.

Fig. 24: heraldische kleuren.

De afbeelding hieronder geeft enkele voorbeelden van vair en hermelijn:

1. = hermelijn;	5. = vair;
2. = tegenhermelijn;	6. = tegenvair;
3. = goudhermelijn;	7. = gekurkt vair;
4. = tegengoudhermelijn;	8. = tegengekurkt vair.

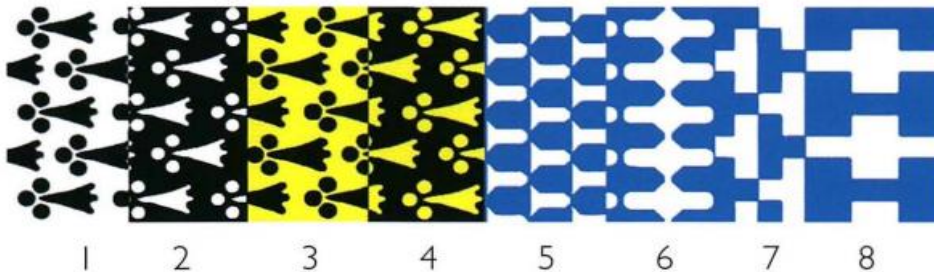

Fig. 25: hermelijn en vair.

Heraldische taal

De eigenaardige namen van de kleuren, volgens heraut Sicilië in zijn boek *"Blasons des couleurs"* uit 1435, zijn bedoeld om ze onverstaanbaar te maken voor het plebs.

Het is normaal dat de herauten, zoals iedere beroepsgroep, een eigen vaktaal ontwikkelen.

De Franse taal overheerst in de wereld van edellieden tijdens de Middeleeuwen. Zij heerst nog altijd in de Engelse heraldische terminologie.

Het Latijn, de wetenschappelijke taal, heeft zich wel in de 11e eeuw, maar later niet meer kunnen opdringen. En in de Renaissance, wanneer het Latijn een nieuwe bloei beleeft, verschijnen wel heraldische werken in die taal, naast het meer gebruikelijke Frans.

In de Nederlandse heraldische taal zijn enorm veel Franse woorden geslopen. Het is tot in het midden van de 19e eeuw echt een bastaardtaal, zoals de Engelse heraldische taal dat nog steeds is.

De correcte Nederlandse wapenbeschrijving ontstaat pas in 1847 met L. van den Bergh's *"Grondtrekken der Nederlandsche Wapenkunde"* (8) en vooral in 1856, wanneer Jan Baptist Rietstap zijn *"Handboek der Wapenkunde"* (9) uitgeeft. Zijn bedoeling is: *"de heraldische taal van den wanstaltige, smakeloze tooi der bastaardwoorden te ontdoen."*

Daarin is hij met glans geslaagd.

Dat boek, in een bewerking van C. Pama, is aan zijn vijfde druk (1987) toe. Het is hét referentiewerk voor de Nederlandstalige wapenbeschrijving.

Van vóór 1856 bestaan maar weinig Nederlandstalige werken die als handleiding voor het blazoeneren van wapens te gebruiken zijn. In algemene werken, uitgaven van wapenboeken en verhandelingen over adel en heraldiek, verschijnen wel eens samenvattingen van de

herautkunst maar in een mengtaal van Nederlands en Frans. Een voorbeeld van dat taalgebruik wordt gegeven bij het wapen Robyns (Dworp) in de tekst over het wapen van die dorpsheer.

Rietstap is internationaal bekend om zijn monumentaal werk "*Armorial général*" uit 1861 (10) en vooral de tweede meer uitgebreide uitgave uit 1884-1887 ruw geschat met 85.000 à 120.000 wapenbeschrijvingen. Dat werk bevat veel wapens van families uit de Nederlanden.

Op dat werk verschijnen de getekende wapenschilden door vader Victor en zoon Henri-Victor Rolland (1903-1926) in hun "*Planches de l'Armorial général*" (11).

Gedurende 23 jaar, 85.000 à 120.000 wapenschilden tekenen is een enorme taak waaraan zelfs Rietstap niet begint!

Graaf Théodore de Renesse, gouverneur van de provincie Limburg, geeft in 1892-1903 de "*Dictionnaire des figures héraldiques*" (12) of de "*omgekeerde Rietstap*" uit, waardoor het mogelijk is de familie terug te vinden aan de hand van een wapenschild.

Tenslotte verwezenlijkt Jean-Théodore de Raadt een even monumentaal werk met zijn "*Sceaux armoriés des Pays-Bas et des pays avoisinants*" in 1898-1903 (13).

De drie "R's" leveren een kolossale bijdrage op het gebied van de wapen- en de zegelkunde.

Meer dan honderd jaar later zijn het nog de referentiewerken.

Het Nederlands gebruikt het gewone woord voor de "*stukken*" en heeft geen speciale woordenschat. Alleen is het niet steeds gemakkelijk:

- om een stuk te herkennen vb wapentuig en oude gebruiksvoorwerpen;
- te weten hoe iets heet in gewoon Nederlands.

Tekenen van wapens

Het tekenen van wapens is onderworpen aan zeer strikte regels. Het stuk in het wapen van Jan I van Witthem wordt soms gebla-zoeneerd als een schuinbalk, dan zou hij iets minder dan 1/3 van het veld bedekken, of een smalle schuinbalk (1/2 of 2/3 van de gewone schuinbalk) of een schuinstaak (1/3 van schuinbalk) en zelfs een zeer smalle schuinbalk. Nauwkeurig tekenen met in acht nemen van de bestaande conventies, is essentieel.

Veel afwijkende wapens, van de bestaande wapenbrieven, zijn een gevolg van onnauwkeurige en zelfs verkeerde tekeningen.

De naam van het stuk verandert naargelang de oppervlakte die

het inneemt in het veld.

Dieren en fabeldieren worden steeds conventioneel weergegeven: griffioen, weerwolf, zeemeermin, melusine (vrouwenfiguur met slangenstaart), draak, chimaera, eenhoorn, hydra, harpij, monsterdraak.

Verdeling van het schild

Ieder plaats in het schild heeft een naam:

- A = het hart of middelpunt;
- B = hoofdpunt
- C = schildpunt;
- D = rechterbovenhoek;
- E = linkerbovenhoek;
- F = ereplaats;
- G = schildnavel;
- H = rechterbenedenhoek
- J = linkerbenedenhoek;
- K = rechterzijde;
- L = linkerzijde;
- DBE = schildhoofd;
- HCJ = schildvoet.

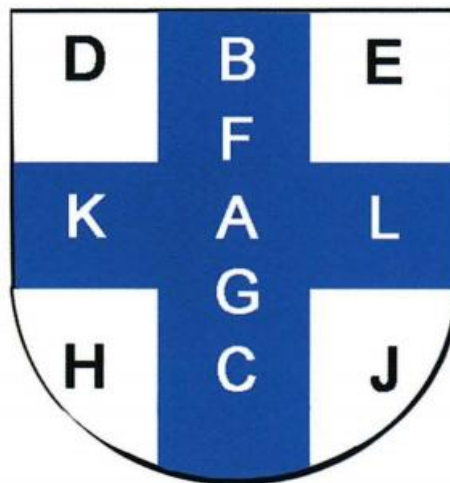

Fig. 26: Schildverdeling.

Het is zeer belangrijk de verdeling van het veld te kennen, voor de plaatsing van de stukken en de blazoenering.

A. Hoofdverdeling

De vormen van hoofdverdeling zijn: doorsneden (1), gedeeld (2), [rechts-] geschuind (3) en [links-] geschuind. (4)

Zij worden gevormd door rechte lijnen die door het middelpunt van het schild gaan en het veld in twee delen.

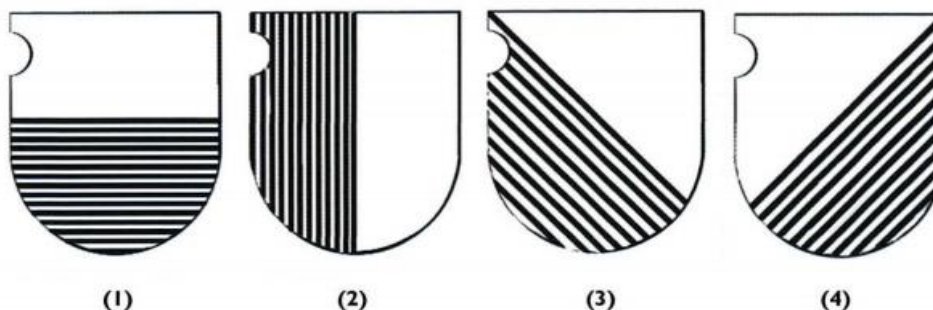

Fig. 27 - 30: de hoofdverdeling.

B. Herdeling

Herdeling is gewoon de combinatie of herhaling van hoofdverdelingen. Het zijn: gevierendeeld (A), schuin gevierendeeld (B), gegeerd (C), antiek gegeerd (D), gegeerd in zes (E), gegeerd in twaalf met hartschild (F).

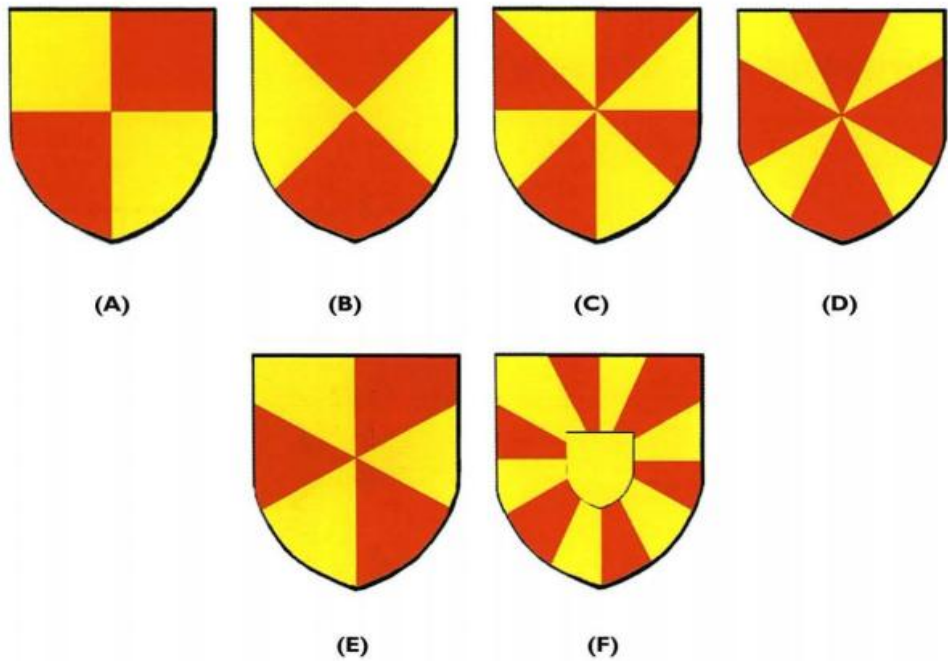

Fig. 31 - 36: herdeling 1.

Het schild kan ook anders door twee rechte lijnen verdeeld zijn: doorsneden in drieën (G), gedeeld in drieën (H), geschuind in drieën (I), links geschuind in drieën (J), gekapt (K), gekousd (L).

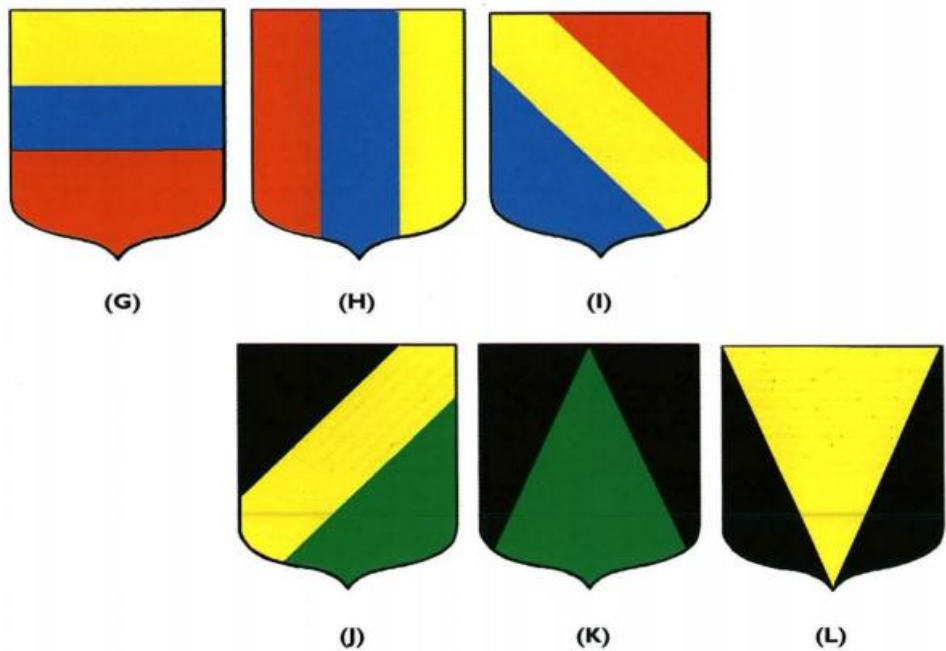

Fig. 37 - 42: herdeling 2.

Enkele andere eenvoudige schildherdelingen:

Rechts omvat (M), links omvat (N), gaffelsnede (O), omgekeerd gaffelwijze herdeeld (P), kepergewijs herdeeld (Q), omgekeerd kepergewijs herdeeld (R).

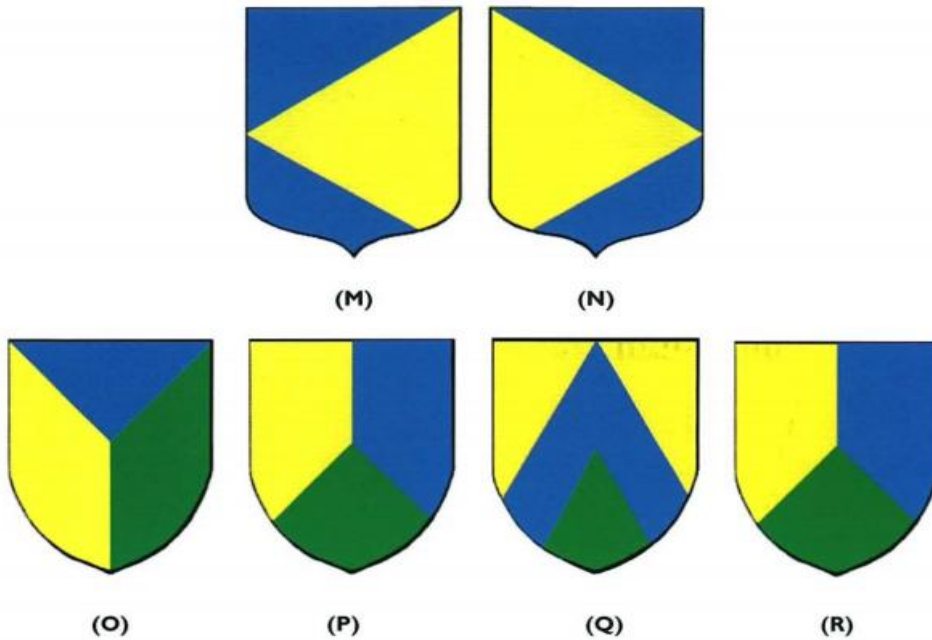

Fig. 43 - 48: herdeling 3.

Geruit en geschaakt:

Geruit (S), spitsgeruit (T), geschaakt in perspectief (U), geschaakt van blokjes (V), geschaakt (W), gedriehoekt (X).

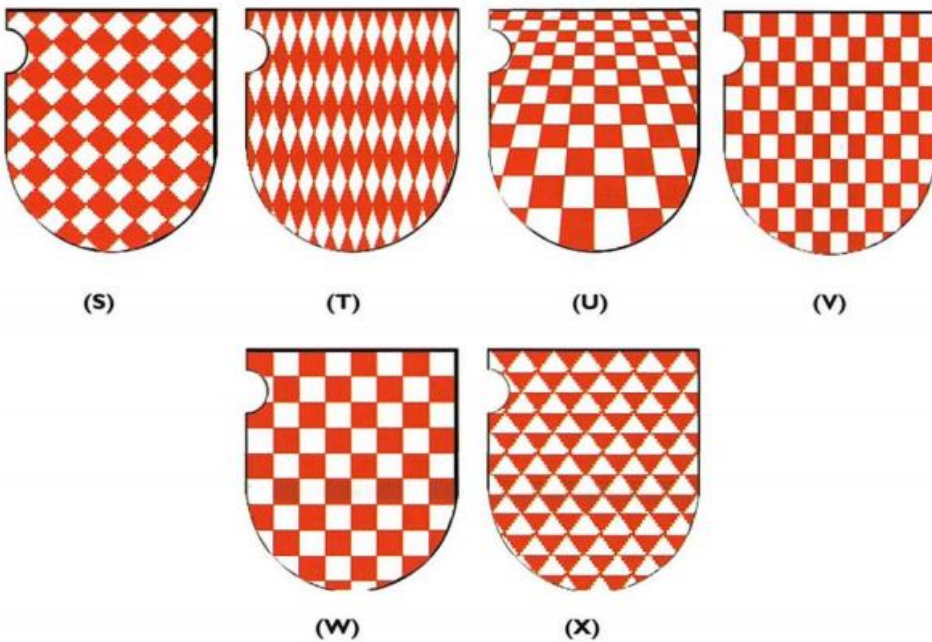

Fig. 49 - 54: herdeling 4.

Verdere combinaties zijn altijd mogelijk:
 Omkleed (AA), gekapt-gekousd (BB), aangrenzende vakken (CC),
 tegengeblokt (DD).

De stukken zelf kunnen ook geblokt, geschaakt, enz. zijn: in zilver
 een keper horizontaal geschaakt van keel en goud (EE), in goud
 een schuinkruis van keel beladen met horizontale blokken van zil-
 ver (FF).

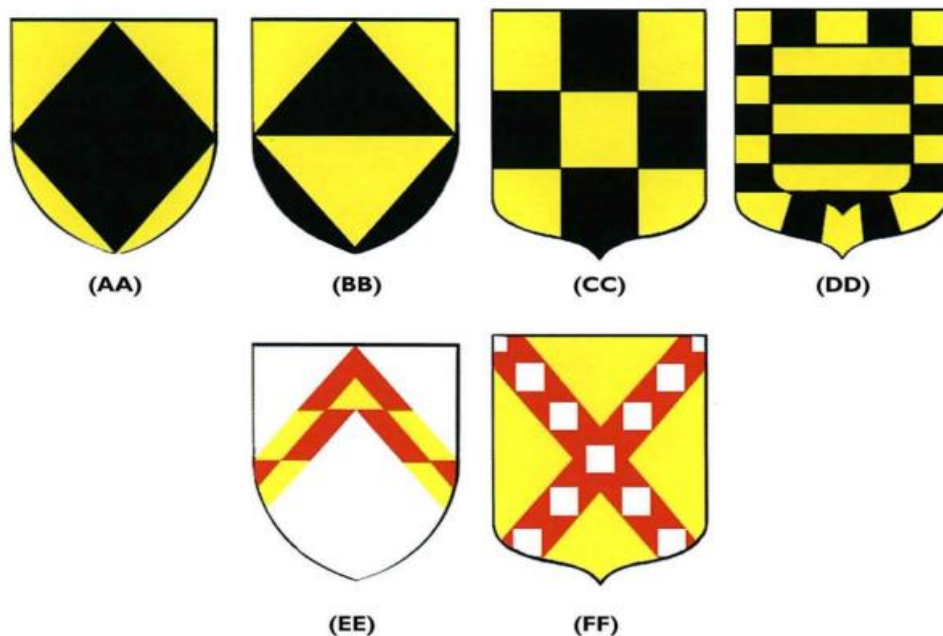

Fig. 55 - 60: herdeling 5.

Nog enkele herdelingen:

In sabel, beladen met 11 zilveren bezanten 3,2,1,2,3 aan beide zij-
 den rond uitgesneden van hetzelfde (GG), gepalisadeerd (HH),
 geveerd (II), geschubd (JJ en KK), van rood omkleed met herme-
 lijn, het veld aan beide zijden rond uitgesneden van het een in het
 ander (LL).

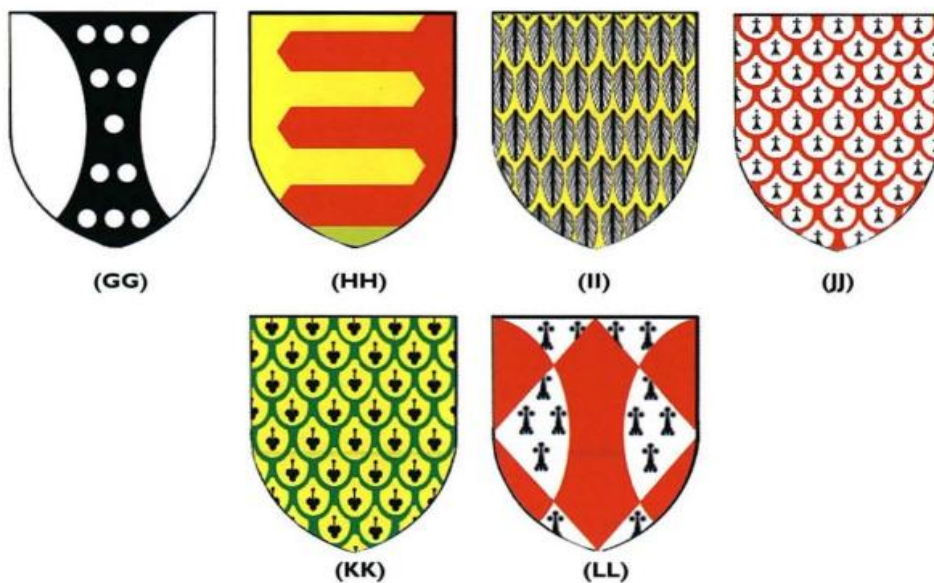

Fig. 61 - 66: herdeling 6.

Belangrijkheid van heralsiche figuren

Om te weten wat het belangrijkste is in een schild, zijn de stukken ingedeeld in groepen volgens hun belangrijkheid. Helaas bestaat hierin geen eensgezindheid.

Heraldische figuren van de eerste orde

De heraldici zijn het niet eens over hun aantal: van 8 tot 19! Schildhoofd, paal, dwarsbalk, schuinbalk, linker schuinbalk, kruis, Sint-Andrieskruis, keper, zoom, hartschild, vrijkwartier, schildvoet.

Heraldische figuren van de tweede orde

Hun aantal varieert van 8 tot 15: Gaffel, schildhoek of kanton, geer, binnenzoom, streepbinnenzoom, punt, omgekeerde punt, barensteel.

Heraldische figuren van de derde orde

Het zijn ronde en vierhoekige stukken: blokjes, ruiten, spitsruiten, maliën, doorboorde maliën, bezanten, koeken, bezanten-koeken, koeken-bezanten, valkenogen, ringen...

Heraldische bijfiguren en hun herkenning

Verder kan als gewone wapenfiguur letterlijk alles voorkomen: dieren, planten, hemellichamen, wapens, werktuigen, vliegtuigen, raketten, auto's.

Sommige dieren zijn te herkennen door een kleine bijzonderheid: een vis met een druppel onder zijn bek is een haring; een ooievaar staat op één poot met een paling in zijn bek...

Het vraagt heel veel ervaring om te weten hoe sommige dieren en voorwerpen voorgesteld worden en om de speciale woordenschat te beheersen.

Naargelang wat voorkomt op een schild wordt de blazoenering aangepast: te beginnen met de belangrijkste zaken, de hoofdverdelingen van het schild, herdelingen, herautstukken, heraldieke hoofdfiguren en heraldieke bijfiguren.

Een stuk mag niet met eigen bewoording geblazoeneerd worden. Indien het stuk een naam heeft moet die ook gebruikt worden.

Het is opletten met de "zogezegde sprekende wapens". Wanneer een familie Snoeck een vis in haar wapen voert, zal dat wel een snoek zijn en mag zo ook geblazoeneerd worden.

Talenkennis is zeer nuttig, en ook de middeleeuwse en gewestelijke vorm van die talen.

Als de Bruggeling Corneille Gaillard, wapenkoning en -heraut voor Vlaanderen van Keizer Karel V, in het Frans het wapen van Dendermonde blazoeneert: "*d'argent à la fesse de gueule*" dan heeft hij het niet over een bil maar over een dwarsbalk of fasce in hedendaags Frans.

Het is niet mogelijk de meer dan 800 soorten kruisen zo maar te blazoeneren, alleen de meest voorkomende hebben trouwens een eigen naam, genoemd naar:

- heiligen: Andries, Antonius, Juliaan, Dominicus, Jacob, Pieter, Mauritius, Johannes, Joris, ...
- een militaire of gewezen militaire orde: Tempeliers, Malta, Calatrava, H. Graf ...
- religieuze orde of congregatie: karmelieten, karthuizers ...
- plaatsen: Jerusalem, Toulouse, Kalvarie, Keltisch, Lotharings of Anjou, Byzantijns ...
- hun samenstelling: slangenkopkruis, bolkruis, leliekruis, krul kruis, klaverkruis, vorkkruis.

En toch moet steeds, indien het een eigen naam heeft, die juiste naam gekozen worden.

Enkele voorwerpen worden nu weinig gebruikt en zijn niet makkelijk te identificeren: hamei, vager, koppelstokken, vuurkorf, heiblok, heipalen, steekijzer, disselbijl, jachtspriet ...

Oud wapentuig is soms moeilijk te benoemen: bout of quareel, valdeur, stormladder, bleide ...

Kleine verschillen leveren een andere naam op: droogscheerderschaar en schapenschaar, hamer en klophamer, sterren met vijf of met zes punten of spoorraden ...

Plaatsing in het schild van heraldische bijfiguren

De plaatsing in het veld hangt af van het aantal stukken:

1 stuk staat in het hart (midden), indien niet, dan moet dat vermeld worden;

2 stukken staan naast elkaar in het hart; indien ze boven elkaar, staan moet dat vermeld worden;

3 stukken staan normaal 2,1 dwz. 2 in het schildhoofd en 1 in de schildpunt;

4 stukken staan 2,2 nl. 2 in het schildhoofd en 2 in de schildvoet;

5 stukken staan 1,3,1 of 2,1,2; dat moet steeds gepreciseerd worden;

6 stukken staan 2,2,2 of 1,2,3 of 3, 2,1, volgens de blazoenering. Voor zeven stukken en meer moet hun plaatsing altijd omschreven worden.

Een veld kan ook "bezaaid" zijn. Dat betekent dat een onbepaald aantal stukken voorkomen.

Zie Alseberg: familie de Tombeur. Om aan te duiden dat "bezaaid" de goede blazoenering is, worden enkelen stukken maar half of "uitkomend" afgebeeld, in dit geval dus gouden bezanten.

Blazoenering

Alle figuren worden "stukken" genoemd. Herautstukken worden gevormd door (meestal) rechte lijnen van schildrand tot schildrand. Andere stukken zijn gewone wapenfiguren.

Meestal rechte lijnen, maar lang niet altijd:

De herautstukken kunnen golvend (1), schuingekanteeld (2), uitgeschulpt en ingeschulpt (3 en 4), uitgetand (5), hoekig (6 en 7), gekanteeld (8), gezwaluwstaart (9), en verder ook: geënt, gewolkt, gewelfd enz., zijn.

Eerst de beschrijving van het voornaamste deel van het blazoen, nl. het wapenschild zelf en dan volgen de uitwendige versierselen.

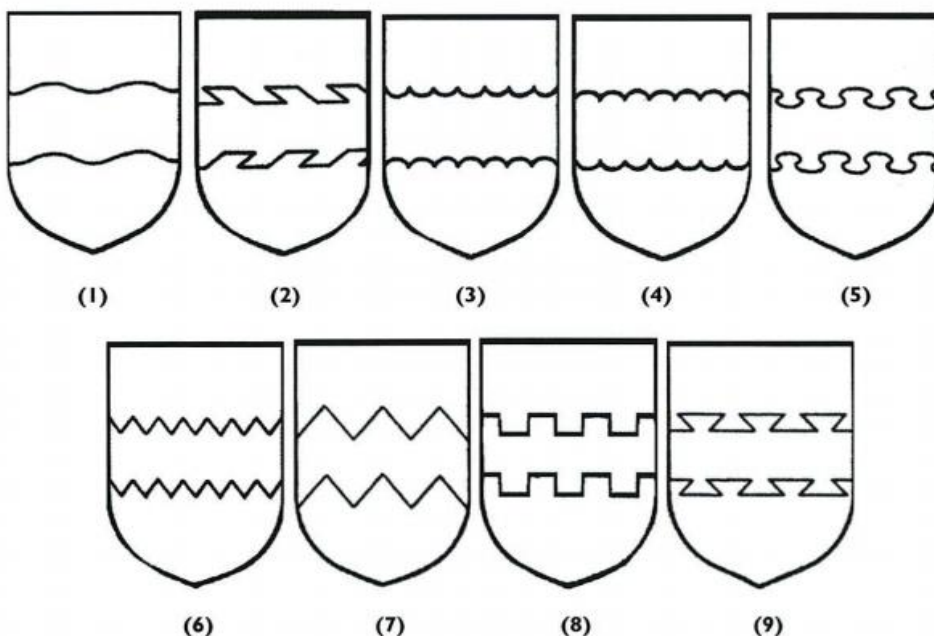

Fig. 67 - 75: herautstukken.

Hoofdverdelingen en herdelingen

Bij hoofdverdelingen en herdelingen moeten die eerst vermeld worden: bv. "Doorsneden van zilver en lazuur" of "doorsneden van zilver en blauw".

Daarna kan beschreven worden welke stukken zich in de beide helften bevinden: "Doorsneden: I. in zilver een rode leeuw, getongd, genageld en gekroond van goud en II. in blauw een zilveren keper."

Algemene regel voor hoofdverdelingen: de blazoenering steeds beginnen met I (in de rechterbovenhoek) behalve wanneer uit de indeling van het schild duidelijk is dat in die rechterbovenhoek of op de rechterzijde een minder belangrijke verdeling staat dan aan de linkerzijde, zoals in het zesde schild op de tweede rij: 1/3 van het gedeelde schild moet het afleggen tegen de resterende 2/3 aan de linkerzijde.

Voor gevierendeelde schilden met dezelfde stukken in vb kwartier I en 4 moet de blazoenering gelijktijdig gebeuren in I en 4. Anders moet kwartier per kwartier beschreven worden en in de goede volgorde.

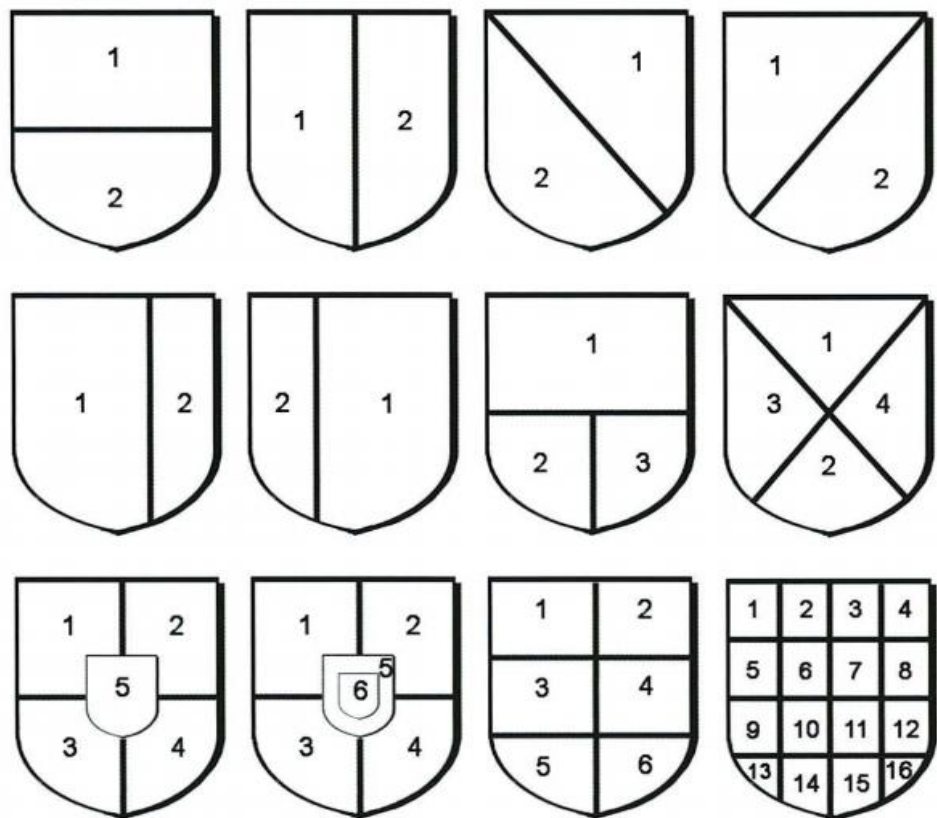

Fig. 76 - 87: nummering van hoofdverdeling en herdeling.

Uitzonderingen

- Schildhoofd, schildvoet en zoom die laatst vernoemd worden;
- Alle stukken die over andere stukken heen gaan worden laatst vermeld.

Geen verdelingen

Indien er geen verdelingen voorkomen moet de blazoenering beginnen met de kleur of het metaal van het veld, gevolgd door die van het voornaamste stuk, gevolgd door de minder belangrijke stukken. Vb "In zilver een schuinbalk van keel" of even correct is: "in zilver een rode schuinbalk".

Specifiek woordgebruik:

Vergezeld van: in zilver met een keper van keel vergezeld van 3 morenkoppen met een hoofdwrong van het eerste (Alseberg: de Man). De keper is hier het belangrijkste en wordt beschreven voor de drie morenkoppen die de keper vergezellen.

Begeleid: betekent dat stukken de richting van de hoofdfiguur volgen, die dus vb schuinlinks hellend afgebeeld worden en niet recht.

Beladen met: een stuk kan een ander stuk op zich hebben, het is dan beladen.

Van het eerste: betekent van het eerst vermelde metaal of de eerst vermelde kleur.

Van het een op het ander: een figuur die zich in een verdeeld veld, half in het ene en half in het andere deel bevindt met verwisseling van kleur en metaal.

Van het een op het ander; van het veld, van 't zelfde, enz. zijn uitdrukkingen die langere beschrijvingen of het gebruik van hetzelfde woord vermijden.

Een dier: kan geoogd, gepoot, getongd, gekroond, gebekt, gekamd, genageld of geklauwd, gevind, gestaart, geschubd, gehalsband, enz. zijn van een andere kleur.

Uitwendige versierselen

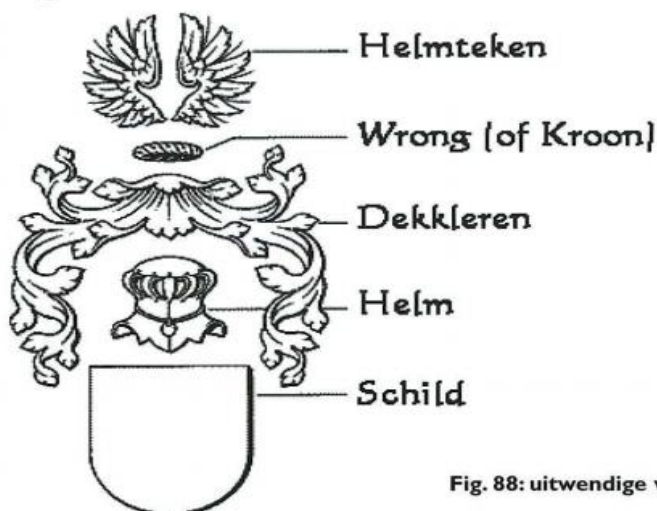

Fig. 88: uitwendige versierselen.

1. De helm

Veel soorten helmen komen voor. In de heraldiek is vooral belangrijk de pothelm, waarvan het vlakke bovendeel uiterst geschikt is om een helmteken op vast te maken. Volgens zegels moet dat op het einde van de 12e eeuw al bestaan.

Na de pothelm volgt de kegelhelm en in de 15e eeuw de steekhelm en traliehelm.

In de Nederlanden is de traliehelm niet voorbehouden voor de adel zoals in Duitsland en Engeland.

Dikwijls wordt een keten en medaillon, beide van goud, rond de nek van de helm afgebeeld.

Bij een traliehelm zijn de tralies soms van goud. De voering en de banden waarmee het schild aan de helm hang en die niet altijd afgebeeld zijn, zijn meestal van keel of lazuur.

Bij een gevierendeeld schild kunnen twee, drie, vier of meer helmen met helmtekens gevoerd worden (Zie onder: "Dode wetenschap? - Overdaad schaadt").

Pot- of kuiphelm (A), kegelhelm (B en C), vizierhelm (D en E), stormhoed (F, G), celata of salade, een zeer populaire type (H), zeer vroege vorm van de traliehelm (I), bastaardtype tussen volledig gesloten helm en vizierhelm (J).

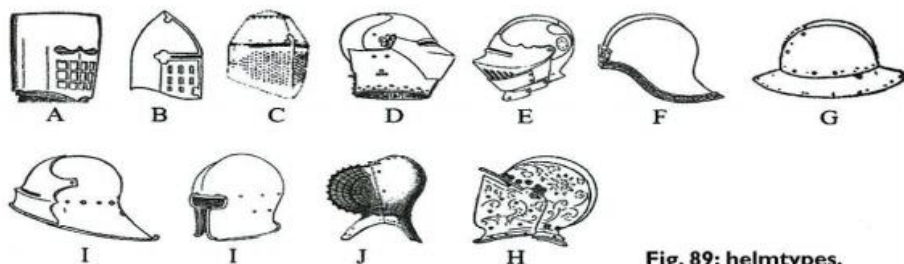

Fig. 89: helmtypes.

2. De wrong

Een wrong wordt gevormd door twee ineen gedraaide repen stof of leder, als een soort kroon op de helm gedragen. Hij is opgevuld met haar om de slagen op de helm te breken.

De wrong is nuttig om een helmteken aan te bevestigen zeker bij helmen met bolle oppervlakken en ook om een helmmanteltje of dekkleden aan vast te maken.

De kleuren van de wrong zijn dikwijls ontleend aan de kleuren en metalen van het schild.

3. De kroon

Een helm is soms overtopt door een gouden kroon en dan gewoonlijk zonder wrong. De van Witthem's voeren zo een gekroonde helm waaruit hun helmteken oprijst. Deze soort kroon is geen rangkroon van de adel, maar een middel om het helmteken met de helm te verbinden.

Dat neemt niet weg dat koningen over hun helm een kroon dragen en dat veel edellieden hun rangkroon als versiersel boven hun wapen voeren.

4. Het helmteken

Helmtekens zijn zeer oud: van de eenvoudige vederbos en horens tot zeer ingewikkelde figuren en "mobielen" die door de wind in werking treden.

Helmtekens van metaal, hoorn, leder of perkament gevuld met haar, moeten, zoals de onderliggende wrong, de slagen op de helm breken.

Vooral in de toernooien zijn ze zeer populair en groeien uit tot pronkstukken die eigenlijk van geen of weinig nut zijn op het slagveld.

Veel voorkomende helmtekens zijn: vluchten (Le Roy), olifants-trompen (Haller), uitkomende dieren (Tombeur), of mensen, een stuk van het schild, enz.

Het helmteken kan soms rechtstreeks op de helm rusten, maar in veruit de meeste gevallen komt het uit een kroon (van Witthem) of een wrong.

Het is een mode geweest de wrong en het helmteken op het schild te plaatsen of erboven te laten zweven.

5. Dekkleden

Voor de eigenlijke dekkleden bestond een helmmanteltje. Dat manteltje uit stof beschermt het hoofd enigszins tegen de zonnestralen. Binnen een ijzeren of stalen helm met weinig verluchting is het erg warm.

Dat manteltje groeit uit tot de dekkleden, grillig uitgesneden van vorm van wentelende bladeren en waarvan het nut eerder decoratief dan praktisch is.

De kleuren en metalen zijn normaal ontleend aan het schild: metaal aan de binnenkant en kleur aan de buitenkant.

Bij een gevierendeeld wapen heeft het rechter dekkleed meestal de kleur en het metaal van de stukken in het eerste en het vierde kwartier en het linker die van het tweede en derde kwartier.

Dekkleed worden soms, zoals in het Frans, lambrequins genoemd. Lambrekijn is een Nederlands woord.

6. Schildhouders.

Schildhouders zijn figuren, mensen, dieren, planten, engelen, monsterwezens, wildemannen, voorwerpen die een schild vasthouden, omringen of er achter staan. Zij komen los of in paren voor.

In de Nederlandse heraldische terminologie zijn het allemaal schildhouders. In het Frans zijn het tenants, supports, soutiens en "posés en borroque" (achter het schild).

De schildhouders bestaan al in de 13e eeuw, dikwijls als persoon-

lijke versiersel van zegel of uitwendig versiering van het schild. In de 16e eeuw zijn ze erfelijk.

7. Wapenspreuk

De wapenspreuk is in het begin persoonlijk maar in de 17e en 18e eeuw is hij erfelijk;

Hij komt voor op een fladderend lint of listel onder het schild. Het is niet duidelijk of schildhouders op dat lint met de wapenspreuk mogen.

8. Wapenkreet

Een wapenkreet komt niet veel voor omdat hij alleen op het slagveld nuttig is om manschappen bijeen te houden en te hergroeperen. Hij heeft hetzelfde nut als een banier of vlag. Oude families met een militair verleden roepen wel hun wapen- of strijdkreet.

Meestal is het hun familienaam of die van een voorouder of een plaatsnaam waaraan een roemrucht feit verbonden is.

De wapenspreuk wordt meestal op een lint geplaatst boven het helmteken.

9. Mantels

Pas in de 16e eeuw zijn ze algemeen verspreid maar beperkt tot vorsten en de hoogste adel (de Merode). Mantels zijn dikwijls van rood fluweel gevoerd met hermelijn. Het wapen wordt wel eens op de zijpanden van de mantel herhaald. Blauw fluweel en purper komen ook voor.

Keizers en koningen hebben nog een verhemelte en kroon.

10. Vrouwenwapens

Vrouwen voeren rond hun wapenschild liefdesknopen, kransen, lijsten en linten.

Gehuwde vrouwen versieren hun wapen met palmtakken en liefdesknopen.

Weduwen verkiezen twee samengevlochten koorden, een witte en een zwarte.

Ongehuwde vrouwen houden het bij een witte bloemenkrans.

Dat is de theorie.

11. Ordetekens

Ordetekens worden rond het schild gehangen (Hendrik III van Witthem met de ordeketting van het Gulden Vlies).

Het wapen van de orde kan ook in het eigen wapen opgenomen worden als schildhoofd, vrijkwartier of in een gedeeld wapen.

12 Badges

Badges en motto's zijn bij ons niet erg in trek.

Het gemeentewapen van Dworp en dat van zijn dorpsheren

MICHEL VASTIAU

Wapen van de vroegere gemeente Dworp

Het wapen van de vroegere gemeente Dworp zou een sprekend wapen moeten zijn, maar het spreekt dan wel Frans.

Inderdaad, in de Franse naam van Dworp, Tourneppe, wordt verwezen wordt naar "tour(s)".

Die torens worden graag gezien als delen van een Romeins versterkt kamp, een castrum of castellum. Uit dat Latijnse woord castrum komt de naam "Kester[beek]" in Dworp.

Wat wel bestaat is een goed "den Thooren" met gebouwen en vijver:

Dworp wil graag een eigen wapenschild, maar kan er geen gepast vinden in de archieven. Dikwijls neemt een gemeente als wapenschild het wapen van een dorpsheer of zij neemt het zegel van een lokale schepenbank over, zoals te Sint-Genesius-Rode.

In Dworp is weinig te vinden omdat het dikwijls met andere heerlijkheden aan dezelfde heer toebehoort. De Witthem's hun schepenbank is gemeenschappelijk voor verschillende heerlijkheden en gebruikt als zegel het gekwartileerde wapen van de van Witthem's. Zij zijn bovendien niet lang heer van Dworp geweest.

Hun opvolgers, Boisots, van Varicks, Fariseau, Robyns, de Hemptinne zijn evenmin lang heer van Dworp geweest.

De Micault's worden door Theys zelfs geïgnoreerd als Heren van Dworp.

Blijft over: het wapen van Le Roy, waarvan de schepenbank zich bedient in 1703. Het is bovendien eenvoudig en authentiek (Fig. 90).

Het wapen Cornet de Grez gebruiken, de laatste heer van Dworp, ligt moeilijk omdat de familie toen nog altijd in Dworp woonde. Het zou

**Fig. 90: Wapen van Le Roy -
schepenbank anno 1703.**

bijna zijn als een terugkeer naar het Ancien Régime.

Het gemeentebestuur gebruikt geen wapenzegel maar een gewone ronde stempel, conform het KB van 3 januari 1818, met de reglementaire legende "PLAATSELIJK BESTUUR VAN TOURNEPPE ZUID-BRABANT". Ja, er staat wel degelijk Tourneppe en dat tijdens de periode van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. Het blijft nog na 1830 in gebruik.

De Dworpse gemeenteraadsleden verkiezen tenslotte een volledig nieuw wapen zonder de minste verwijzing naar een vroegere dorpsheer of een oude schepenbank.

Met de Nederlandse naam Dworp in de betekenis "*doornstruiken en water*" kan heel goed een sprekend wapen gevormd worden, maar dat veronderstelt:

- de wil van de gemeenteraadsleden, de Nederlandse naam van hun gemeente te gebruiken in officiële bescheiden. Die wil bestaat rond 1820 niet omdat zij, ondanks de Nederlandstalige legende van het gemeentezegel, toch het toponiem Tourneppe verkiezen;
- de kennis van de betekenis van het toponiem Dworp in 1818 door de lokale raadsleden. Dat is zeker niet het geval.

De gemeenteraadsleden weten niet wat Dworp betekent, maar zij denken wel te weten wat Tourneppe betekent. Dat zou een verwijzing zijn naar een versterkte plaats met toren(s).

Zij gaan gewoon voort op de volksetymologie die meent dat het woorddeel "*tour*" in Tourneppe een duidelijke verwijzing is naar het Franse woord "*tour*", dus toren.

Rond 1820 bestaan geen ernstige boeken over toponymie. De eerste gespecialiseerde werken dateren uit de jaren 1855-'59, maar de auteurs ervan fantaseren er dikwijls maar op los.

Zij laten zich te veel leiden door "*evidenties*" en plaatselijke overleveringen.

Homoniemen of gelijkkluidende woorden en homografieën zorgen dikwijls voor verwarring en zij staan aan de oorsprong van volksetymologische verklaringen van plaatsnamen.

De raadsleden willen een sprekend wapen met verwijzing naar de naam van hun gemeente, en de enige mogelijke betekenis van de naam van hun gemeente is via het Frans.

Zij bekomen op 9 augustus 1820 de goedkeuring van de "*Hooge Raad van Adel*".

De blazoenering luidt: "*een rood schild beladen met drie toorens van goud, geplaatst (sic) twee en een*". Een buitengewoon slechte bla-

zoenering met als toegift een taalfout:

- het woord schild is overbodig en moet niet vermeld worden;
 - de plaatsing is normaal en moet dus niet vermeld worden;
 - de torens zijn volgens de tekening "open" en dat moet vermeld worden omdat de gouden torens op de plaats van de poort de kleur van het veld (rood) vertonen.
 - de torens hebben drie kantelen het is nodig dit te vermelden omdat torens soms geen kantelen hebben, een dak hebben, enz.
- Het is eigenlijk de slechts mogelijke blazoenering die bestaat. Een schoolvoorbeeld hoe het zeker niet mag.

Op 27 juni 1838 vraagt de gemeenteraad, ditmaal aan de Belgische regering "*d'obtenir la vérification et la maintenue*" dus nazicht en handhaving van het vroeger toegekende wapen dat Dworp reeds lange tijd voert. Zij voegt er wel bij dat de officiële documenten, die dat moeten staven, verloren of vernietigd zijn. Dat "*lange tijd*" is een zeer relatief begrip en in feite maar achttien jaar!

Het KB van 11 augustus 1838 gaat in op hun verzoek. Dworp voert dus officieel drie "torens" in het schild: "*de gueules à trois tours ouvertes, d'or, crénelées de trois pièces*".

Dat is een hele verbetering in vergelijking met de beschrijving van 1820. Het is ditmaal een volledig correcte beschrijving in het Frans, zonder overbodigheden en met vermelding dat het open en met drie kantelen voorziene "torens" zijn.

De Nederlandse formulering uit die tijd is erg stuntelig: "een rood veld, met dry geele onversterkte torens, van dry kanteelen voorzien":

- de overbodige vermelding van het woord "veld";
- "met" had ook gerust mogen achterwege blijven;
- "onversterkt" is "open".

Correchter zou zijn "[in of] van keel, drie open "torens" van goud, gekanteeld met [of uit] drie stukken". Het woord "toren", is een letterlijke vertaling uit het Frans.

Het gebruik van het woord toren dateert van voor de grote hervorming van de Nederlandse wapenbeschrijving. Het is op het ogenblik van de verlening van het wapen de gebruikte term.

In de huidige Nederlandse terminologie is er geen sprake van torens maar van burchten. Zo geeft Pama een beschrijving van burchten: "*ronde aan de bovenrand gekanteelde torens. De verschillen bestaan hier voornamelijk in de plaatsing en het aantal van de vensters, de aan- of afwezigheid van kantelen, de aanwezigheid van een spits of rond dak en het voorkomen van vierkante torens*". Naast burchten komen ook kastelen voor.

In het wapen van Dworp zijn het "open" burchten, dus op de plaats

van de poort is de rode kleur van het veld zichtbaar. Zij zijn niet "gesloten" want dan mag de kleur op de plaats van de poort zeker niet rood zijn maar moet wel van een andere kleur zijn.

De burchten zijn niet "met deuren" omdat zij geen spoor van open of gesloten deuren of poorten vertonen. Zij zijn niet "gevaand" omdat er geen windvaan op steekt en niet "gedekt" omdat er geen dak oplit, niet voorzien van "hangtorentjes" dwz. kleine torentjes die opzij of boven de burcht staan.

Zijn de Dworpse burchten "verlicht" met vensters van een andere kleur en van "schietgaten" voorzien? Dit laatste wordt alleen vermeld indien ze van een andere kleur dan de burchten zijn. Zijn zij "gevoegd of gemetseld", dus met voegen van een andere kleur?

Op de tekeningen uit 1820 en 1838 is zwart voegwerk te zien in de voet van de burcht en rond de poortopening. Er is eveneens in iedere burcht een klein rond venstertje en een kleine spleet, waarschijnlijk een schietgat, in het zwart aangebracht.

Volgens de wapenbeschrijvingen is het niet de bedoeling die te blazoeneren en zijn die zwarte elementen (voegwerk, venstertje, schietspleet) dus louter decoratieve elementen om wat meer reliëf te geven aan de vlakke tekening.

Het ware dan ook veel beter effen gouden burchten af te beelden of ten minste zonder zwarte versieringen, die kunnen geïnterpreteerd worden als voeg- en metselwerk.

De afgebeelde open burchten maken duidelijk wat kan en wat niet kan.

Dat wapen van Dworp wordt toegekend in een tijd waarin het erg gesteld is met de kennis van de wapenkunde.

Fig. 91 tot 96 tonen verschillende afbeeldingen van open burchten, waaronder fig.95 met in iedere burcht twee vensters van het veld en die dus "verlicht" zijn.

Fig. 97 zijn burchten met poorten en met duidelijk aangegeven vensters maar de burchten zijn niet "verlicht". Fig. 98 is een zeer goede tekening en sluit iedere betwisting uit omdat alleen enkele strepen verdiepingen weergeven. Fig. 99. Weer een open burcht met vijf kantelen, niet verlicht.

De figuren 100 en 101 zijn de afbeeldingen uit de originele Koninklijke Besluiten die het wapen van Dworp gunnen.

Zijn de burchten, ten minste de voet ervan, in de tekeningen al dan niet gemetseld of gevoegd van sabel?

Niet volgens de wapenbeschrijvingen maar het metsel- en voegwerk is toch wel zeer duidelijk te zien.

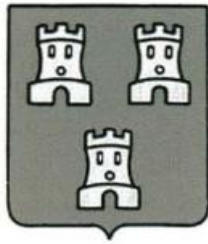

Fig. 91.

Fig. 92.

Fig. 93.

Fig. 94.

Fig. 95.

Fig. 96.

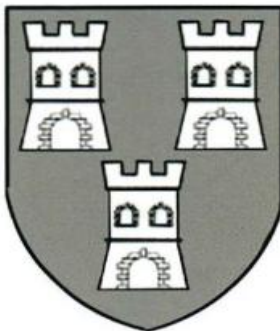

Fig. 97.

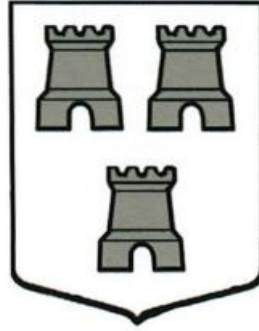

Fig. 98.

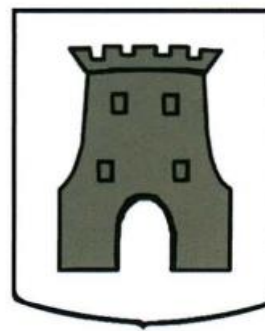

Fig. 99.

Het is makkelijker grond tijdelijk af te staan of in leen te geven, die

Fig. 100: Wapentekening 1820.

Fig. 101: Wapentekening 1838.

Het is in ieder geval beter bijkomende decoratieve elementen en schaduwen uit een wapenschild weg te laten en zo mogelijke ver-gissingen te vermijden.

De bedoeling van een schild is om met duidelijk contrasterende figuren en kleuren van ver herkend te worden en correct gebla-zoeneerd te kunnen worden zonder problemen.

Ook in de wapens van de dorpsheren mogen niet te veel sierele-menten opduiken.

Die versieringen kunnen zelf in uiterste gevallen "gedamasceerde" stukken of kwartieren opleveren, die dus met allerhande sierkrul-len en spiralen zijn voorzien. Zij maken geen deel uit van het wapen.

Zij worden alleen maar om esthetische redenen aangebracht door een tekenaar of schilder, die een wit of éénkleurig vlak wil opfleu-ren.

In de hierna volgende beschrijvingen van wapens, die steeds pro-beren terug te gaan op de originele wapenbrieven, voor zover zij bestaan en zijn bewaard, zal blijken dat er genoeg andere proble-men opduiken.

Dorpsheren

Een leen behoort aan een leenheer of de eigenaar, die het aan iemand geeft onder bepaalde voorwaarden: in de vroege Middel-eeuwen zeker om het te verdedigen tegen zijn vijanden en daar-om mag de leenman er een burcht op bouwen.

De leenman moet ook gewapende bijstand verlenen aan zijn leen-heer. Zo moet de heer van Zittert vier strijders te paard leveren aan zijn leenheer, de hertog van Brabant.

Leenhouders moeten soms een som geld betalen of betalen in natura: kippen of meestal kapoenen, pluimen, was, haver en ande-re granen, handschoenen, enz.

Niet alleen de grond kan in leen gegeven worden maar ook het "gerecht", ambten, het recht van benoemingen, allerhande heffin-gen, taksen en tolgelden, pontgeld of belasting op huurwaarde van een onroerend goed of op overdracht van eigendom, het beste kateil (afgeleid van kateel = stuk vee), enz.

Het voordeel voor de leenheer is dat zijn goed niet verwaarloosd wordt. Grote heren met veel onroerende eigendommen kunnen onmogelijk zelf hun goederen optimaal beheren.

Om dat op te lossen kunnen zij mensen betalen en ritmeesters aanstellen maar bij het ontstaan van de feodaliteit is geld zeldzaam en zijn ridders, ruiters en soldaten in het algemeen zeer gezocht. Het is makkelijker grond tijdelijk af te staan of in leen te geven, die

theoretisch niet bij erfenis overgaat op een zoon, maar in de praktijk toch heel dikwijls. Door de opbrengst van de grond kan de leenman dan in zijn levensonderhoud voorzien en zijn andere verplichtingen tegenover zijn leenheer nakomen. Dat is, naast een wel bepaald aantal ruiters of voetknechten leveren, ook voorzien in hun uitrusting en bevoorrading.

De leenhouder zoekt het maximale profijt uit zijn leen te halen door bijvoorbeeld overtreders van wetten, verordeningen, reglementen ijverig te laten opsporen en veroordelen. Boetes en confiscaties leveren financiële winst op voor hem maar de winst is gewoonlijk te delen met de leenheer. Hij heeft er ook alle belang bij dat landbouwland, weiden en bossen, oordeelkundig uitgebaat worden en veel opbrengen.

Sommige heerlijkheden hangen niet af van een leenheer. Het is "vrijgoed" dat alleen afhangt van God en de zon, volgens de geijkte formule.

Maar meestal zijn de heerlijkheden in onze streek eigendom van de hertog van Brabant die ze laat beheren door zijn administratie en door de ambtenaren die hij aanstelt: meier of schout. Zij zien toe op de schepenbank, de inning van taksen, de openbare orde.

In tijden van grote nood aan financiële middelen, vooral in de "moderne tijden", om oorlogen te bekostigen en om soldij te betalen, verkoopt de hertog, dwz. de koning of keizer, maar dan in onze streek als hertog van Brabant, heerlijkheden uit zijn domeingoeederen, meestal met hoog- midden- en laaggerecht. Dat onder streng bepaalde voorwaarden: geen vervreemding of geen doorverkoop aan religieuze gemeenschappen, mogelijkheid en voorwaarden om het goed terug te kopen, enz.

Het is natuurlijk eerder een pandgeving. In ruil voor speciën krijgt de nieuwe "heer" niet alleen tijdelijk grond, soms gebouwen, en allerlei feodale rechten, maar hij geniet vooral van de vruchten van dat leen. Dat lijkt dus sterk op vruchtgebruik, maar hij is wel ook tijdelijk eigenaar van de grond.

De verkoop van heerlijkheden brengt veel geld op omdat een rijk geworden handelaar, een hoge ambtenaar, een officier, een rechter of een bemiddeld kunstenaar, gretig een heerlijkheid koopt. Hij hoopt zo opgenomen te worden in de adelstand, een adellijke titel of een hogere titel te bekommen. De koper geniet niet alleen van inkomsten uit die heerlijkheid, maar ook van de voordelen verbonden aan adeldom: veel aanzien en ook financieel voordeel.

De Spaanse en Oostenrijkse vorsten zijn buitengewoon gul met het verlenen van adeltitels om zo de kapitaalkrachtige personen die heerlijkheden kunnen kopen en de hogere ambtenaren, de legerofficieren en de rechters aan zich te binden. Aan hoge ambten is automatisch adeldom verbonden. In andere landen worden

adeltitels nooit zo kwistig uitgedeeld als in de Zuidelijke Nederlanden.

De oude termen leen en leenverhef blijven in gebruik. Iedere nieuwe eigenaar van een leen is verplicht leenverhef te doen dat geregistreerd wordt en waardoor hij dus erkend wordt als heer van een bepaalde heerlijkheid. Natuurlijk is dat niet gratis.

In voorspoediger tijden koopt het domein dan de heerlijkheid terug. Dat is toch de normale procedure die ook echt toegepast wordt.

Maar op het einde van het Ancien Régime, bij het afschaffen van alle adellijke titels en voorrechten door de Franse republiek, stukt dat systeem van verkopen, kopen, inkopen terugkopen of aflossen van heerlijkheden.

Veel problemen rijzen na de Franse tijd. Is iemand die een heerlijkheid koopt voor de Franse inval, definitief eigenaar van een grondeigendom, omdat het nooit teruggekocht is door de staat? Blijven de wetten opgelegd door Franse vijand gelden na zijn vertrek?

Spreken van dorpsheren van Dworp mag, maar wel te verstaan onder voorbehoud dat:

- de uitgestrektheid van de oude heerlijkheid Dworp veel kleiner is dan die van de gemeente Dworp omdat andere lenen of heerlijkheden binnen de tegenwoordige grenzen liggen;
- "de dorpsheren" het eigenlijk maar tijdelijk zijn tot de terugkoop van de heerlijkheid door het domein.

Het gezag van de dorpsheren in Dworp en omstreken is zeer beperkt. Het zijn geen tirannen die hun wil kunnen opdringen, die willekeurig karweien of taksen opleggen. Alles is zeer goed geregeld door de hertog van Brabant, in de keuren en vrijheden, die in de loop der tijden toegestaan werden aan de Brabanders.

Geschreven wetten, costumen, gebruiken, gewoonten en overleveringen zijn goed gekend en de schepenen waken erover dat zij niet in het nadeel van hun dorpsgenoten geïnterpreteerd worden, zeker niet op financieel gebied. Van willekeur is absoluut geen sprake.

De hertogen van Brabant zijn heren van Dworp. Ook de Spaanse en Oostenrijkse koningen (of keizers) zijn heren van Dworp.

In de tekst wordt over "*domein*" gesproken voor het bezit van die vorsten als hertog van Brabant.

Zoals voor de andere hertogelijke bezittingen werd het pand steeds afgelost en keert Dworp terug tot de domeingoederen, om steeds opnieuw verkocht/verpand te worden.

Dworp wordt op 6 juli 1737 verheven tot een baronie.

Grondgebied van de gemeente Dworp

Het grondgebied van de voormalige zelfstandige gemeente Dworp is samengesteld uit verschillende heerlijkheden of lenen: Dworp zelf, Essele, Kesterbeek, Zittert, leen van Aa, ...

Deze heerlijkheden of lenen en achterlenen hebben hun eigen heer, die niet noodzakelijk ook dorpsheer van de heerlijkheid Dworp is.

De lenen en achterlenen worden geërfd en verkocht en zij gaan van de ene familie over naar een andere, zoals de heerlijkheid Dworp zelf.

Het is niet te vermijden dat af en toe één van deze heerlijkheden vernoemd wordt met betrekking tot Dworp, meestal omdat ze dezelfde dorpsheer hebben.

Vooraf Kesterbeek is belangrijk.

De heren van Kesterbeek

De heerlijkheid van Kesterbeek, hangt af van Clabecq dat op zijn beurt een leen is van Gaasbeek. Het behoort in de 13e tot begin 15e eeuw aan de familie van Kesterbeke, die verschillende schepenen van Brussel levert. Zij behoren tot het geslacht Sweerts.

Everaert en Boucherij schrijven over een wapenschild, dat boven een ingangpoort van een deel van het oude hof van Kesterbeek gebeiteld staat: "*In den boog ziet men een wapenschild, op welks veld drij leliën staan, door eenen dwarsbalk gescheiden.*" In een heraldische beschrijving: een dwarsbalk vergezeld van drie lelies (Fig. 102).

Fig. 102: Familiewapen volgens Everaert en Bouchery.

De familie van Kesterbeek is vanaf de 13e eeuw gekend omdat zij in Brussel schepenen telt. Maar in hun wapen komt geen lelie voor.

Dat schijnt over een langere periode het familiewapen te zijn (Fig. 103).

Leden van de familie van Kesterbeek hebben niet allemaal hetzelfde wapen.

Twee groepen wapens kunnen gemakkelijk onderscheiden worden:

1. het gevierendeeld of gekwartileerd schild, dat altijd in 1 en 4 een dwarsbalk heeft en een rode uitkomende leeuw (Sweerts); maar de metalen van het veld en de kleuren van de dwarsbalk variëren. In 2 en 3 staat een leeuw met wisselende kleur;
2. het wapen met daarin opgenomen een ander wapen van het Brusselse geslacht Sweerts een inhoekig gedeeld veld van zilver en keel. Dat bestaat zowel in een gevierendeeld schild als in een schild met een hoofd.

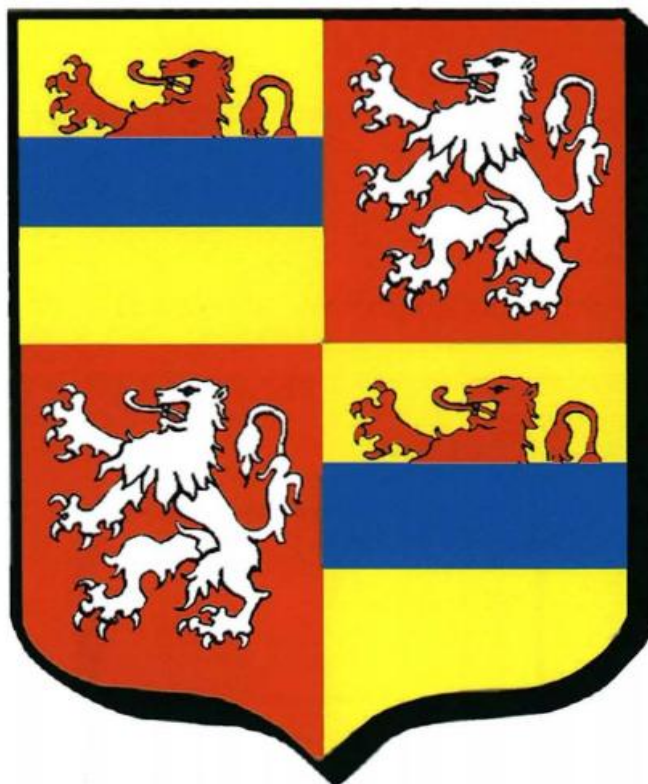

Fig. 103:

Familiewapen van Kesterbeek:

Gevierendeeld: in 1 en 4 van goud met een dwarsbalk van lazuur vergezeld in het schildhoofd van een uitkomende leeuw van keel en in 2 en 4 van keel met een leeuw van zilver.

Die verschillende metalen en kleuren zijn bedoeld om de leden van dezelfde familie te onderscheiden, het zijn eigenlijk breuken, maar in de plaats van een barensteel, ring, bol, koek, wassenaar, ster, enz. wordt de kleur gewijzigd.

Enkele voorbeelden van wapens van de familie van Kesterbeek.

Fig. 104.

Fig. 105.

Fig. 106.

- Rietstap geeft het hoger vermeldde familiewapen, maar met een dwarsbalk van sabel. Hij preciseert niet wie dat wapenschild voert (Fig. 104).
Andere leden van die familie, schepenen van de stad Brussel, onderscheiden zich door een lichte wijziging in het familiewapen.
- Filips, schepen van Brussel in 1396, voert volgend wapen: gevierendeeld in 1 en 4 van goud een dwarsbalk van lazuur vergezeld in het schildhoofd van een uitkomende leeuw van keel en in 2 en 3 van zilver een leeuw van sabel. Helmteken: een uitkomend gemijterd hoofd uit een kuip van zilver (14) (Fig. 106).
- Gevierendeeld in 1 en 4 van zilver een dwarsbalk van lazuur vergezeld in het schildhoofd van een uitkomende leeuw van keel en 2 en 3 van keel een leeuw van zilver (15) (Fig. 105).
- Guillelmus, schepen in 1379, verwijst in zijn wapen naar het geslacht Sweerts: gevierendeeld in 1 en 4 van zilver een dwarsbalk van lazuur vergezeld in het schildhoofd van een uitkomende leeuw van keel en in 2 en 3 inhoekig gedeeld van zilver en van keel met een ster van zilver over de vierending (16) (Fig. 107).
- En ook inhoekig-gedeeld van zilver en keel met een schildhoofd van azuur beladen met drie sterren van goud volgens Rietstap. Dat is het wapen van schepenen van Brussel, Willem in 1285 en 1288 (Fig. 108).

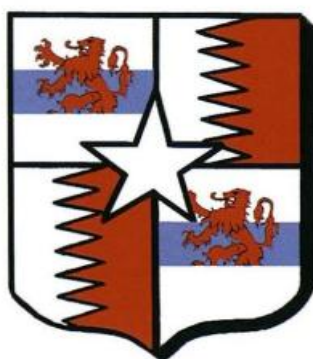

Fig. 107.

Fig. 108.

De uitkomende leeuw wordt in de oude wapenboeken meestal afgebeeld komend uit het midden van de faas of de dwarsbalk en ook wel uit de onderste zijde van de dwarsbalk. Nu meestal boven de dwarsbalk.

In de afgebeelde tekeningen komen deze drie soorten van voorstellingen voor:

Ook de sterren kunnen op twee manieren getekend worden, met 5 of met 6 punten.

De van Kesterbeke's bekleden vanaf het einde van de 13e tot het einde van de 15e eeuw schepenambten en het burgemeesterambt te Brussel.

Jan van Kesterbeek verkoopt de heerlijkheid op het einde van de 15e eeuw.

Via Johanna de Groote, echtgenote van Antoon van Grimberge, komt Kesterbeek in het bezit van het geslacht van Grimberge genoemd van Asse.

Daarna komt het aan de familie Le Roy en zijn opvolgers als heren van Dworp.

In 1703 worden de drie volle lenen, waaruit de heerlijkheid bestaat, samengevoegd in één leen. In het midden van de 17e eeuw worden Kesterbeek en Dworp samengevoegd en zullen het voortaan blijven.

Andere heerlijkheden

LEEN ZITTERT

Een ander relatief belangrijk leen is Zittert, nu in Lot. Het behoort toe aan Hendrik van der Lo(e)beke die het leen verkoopt.

Het komt aan Hendrik en zijn zoon Jan van Stalle, aan Rogier van Petershem en aan de van Witthem's. Na de verwoesting van de burcht in 1489 blijft het leen zelf verder bestaan. Ignace Le Roy is ook heer van Zittert en na hem de Arenberg's. Lodewijk Engelbert van Arenberg is de laatste heer van Zittert.

LEEN VAN AA

De heren van Aa bezitten uitgestrekte landerijen met heerlijke rechten eraan verbonden. Walter van der Aa schenkt in 1220 een derde van de tienden aan het Sint-Janshospitaal te Brussel. De heren van Aa schenken ook land aan de Ter Kamerenabdij.

LEEN VAN STALLE

Ook de heer van Stalle bezit lenen en eigendommen op het huidige grondgebied van Dworp, waaronder het Hof van Elderingen en de brouwerij de "Nieuwe Camme".

LEEN ESSELT

Hoe de heerlijkheid Essele of Esselt ontstaat is niet meer geweten. De heerlijkheid hangt af van het kapittel van de Sint-Gertrudisabdij van Nivelles.

Zij heeft een schepenbank die zegelt met zijn eigen zegel met de afbeelding van Sint-Gertrudis en de legende: "*Sigillum scabinorum d'Esselt*".

Het goed Elderingen ligt in dat leen van Essele.

Het klooster van Zevenborren richt er in 1530, met toelating van het kapittel van Nijvel, een laathof op.

Die heerlijkheden hebben een sterke band met Dworp en zeker wanneer één persoon heer is van Dworp en tegelijk ook heer van één van die kleinere lenen.

Zo kan voor iedere heerlijkheid de lijst van de eigenaars of heren opgesteld worden aan de hand van het leenverhef, dat iedere nieuwe heer aflegt.

Het zal verder in deze bijdrage alleen gaan over de heerlijkheid Dworp.

De oudste bekende heren van Dworp

Een riddergeslacht, met Berner de Tourneppe (1111), en Gwijde van Tourneppe (1191), ridders Geeraart Rufus (1221) en zijn broer Raginerus, Geeraart, zoon van Raginerus van Neerdorp, Egeric van Tourneppe (1236), Willem van Dorpe (1222) zijn gekend, maar veel valt er niet over te vertellen.

van Witthem (1489 tot 1518)

1. Hendrik III van Witthem. (1489 - 17 september 1515)

Hendrik III van Witthem, zoon van Hendrik II en Jacqueline de Glimmes, wordt heer van Beersel en slaagt erin al de rechten van de hertog van Brabant (behalve het jachtrecht), in pand te verwerven door een brief van 12 juni 1489.

Dat jachtrecht staat Maximiliaan hem toe om hem te belonen voor bewezen diensten en als schadeloosstelling voor geleden schade tijdens de burgeroorlog.

Hij wordt tijdens het zesde kapittel van de orde van het Gulden Vlies, gehouden te Mechelen op 26 mei 1491, opgenomen in de orde.

Hendrik III van Witthem is ook heer van Zittert. Hij sterft op 17 september 1515.

2. Filips I van Witthem.

Filips, zoon van Hendrik III en Isabella van der Spout, volgt zijn vader op als heer van Dworp van 1515 tot 1518.

Het domein koopt Dworp terug in, tijdens het jaar 1518.

De bewering van Everaert en Boucherij dat de familie van Witthem "*gedurende lange jaren aan het hoofd van de heerlijkheid Dworp*" staat is toch wel overdreven. Amper 26 jaar is een betere omschrijving voor de duur van het bezit van die heerlijkheid.

De twee van Witthem's, heren van Dworp, voeren dat gewone gevierendeelde wapen van hun familie.

De Brabantse leeuw is een verwijzing naar hun afstamming van de hertog van Brabant.

Jan I van Witthem, zoon van Jan van Cosselaer, heer van Beersel en andere familieleden, voerden in hun wapenschild de Brabantse leeuw met eroverheen een bastaardstreep.

In de periode 1489 tot 1518 voeren de van Witthem's de Brabantse leeuw, zonder de bastaardstreep, maar gekwartileerd met het wapen van Witthem: van zilver een uitgeschulpt kruis van lazuur.

Fig. 109:
Hendrik III, Gulden Vliesridder.

Fig. 110:
Filips I van Witthem.

Familiewapen van Witthem.

Gevierendeeld wapen: 1 en 4 van sabel een leeuw van goud (Brabant) en 2 en 3 van zilver een uitgeschulpt kruis van lazuur (Witthem). Met een helm van zilver gekroond met een kroon van goud en als helmteken de kop en hals van een ezel van hermelijn. Dekkleden van goud en sabel.

Hendrik III voert eerst het wapen zonder ordeketting van het Gulden Vlies, maar na mei 1491 omringt hij zijn wapenschild met de ordeketting (Fig. 109).

Zijn zoon Filips I is nooit ridder van de Orde van het Gulden Vlies geweest en draagt het gewone gekwartileerde wapen van de van Witthem's, zonder de ordeketting van het Gulden Vlies (Fig. 110).

Het is wel eigenaardig dat Rietstap voor de stam van Witthem uit Brabant alleen het oude wapen van Wittem of Witham opgeeft: van zilver een uitgeschulpt kruis van lazuur. Met een gekroonde helm en als helmteken een kop en hals van een os van hermelijn.

Dat is het oude wapen van de heren van Witthem, de heerlijkheid die hertog Jan III van Brabant door patentbrief van 4 december 1345 schenkt aan Jan van Cosselaer, zijn halfbroer.

Op een gravure van het kasteel van Beersel (van Harrewijn), wapert een vlag van Witthem met alleen het uitgeschulpte kruis, wel niet op het kasteel zelf, maar op een gebouw voor de ophaalbrug. Deze gravure met titel "*Prospectus veteris Castellii Beersel*" en soms

met bijvoeging "Kasteel van Beersel" verschijnt in *Castella et praetoria nobilium Brabantiae...*, Antwerpen, 1694 van J. Le Roy met heruitgaven en bewerking en ook in Ph. De Cantillon "*Délices du Brabant*", Amsterdam, 1757 en de Franse editie "*Délices du Brabant*" met verschillende uitgaven.

De gravure dateert van na de periode van de van Witthems als bezitters van het kasteel van Beersel. Het wapen van Arenberg prijkt op die gravure.

Bosmans (17) volgt Rietstap en geeft ook alleen maar het oude wapen van Witthem.

Boisot (1558-1579)

De familie Boisot komt uit Bourgondië en zij vestigt zich vooral in het Land van Mechelen en in Brussel. De Boisot's specialiseren zich in financiële zaken.

1. Pieter Boisot

Pieter Boisot de Jonge is de zoon van Pieter de Oude en van Gilette Despretz. Hij wordt geridderd op 25 januari 1556. Hij is ook heer van Ruart (nu een gehucht van Ways in Genappe) en Glabjoux of Glabijoul (nu nog de naam van een hoeve in Ways) La Hutte en Glabais.

Hij is gehuwd met Louise de Tisnack. Hij sterft op 18 oktober 1561, volgens de datum die voorkomt op zijn grafzerk en dus waarschijnlijk correct is. Naast de zorg voor de voedselvoorziening van het leger als commissaris-generaal is hij ook zeer actief op financieel gebied: ontvanger-generaal van de financiën en algemeen schatmeester van de orde van het Gulden Vlies.

Pieter Boisot, als "*tresorier generaal van de financiën*", en verantwoordelijke voor de verkoop van domeingoederen, is er vlug bij om bezittingen van de Koning te kopen, onder andere Dworp.

Hij koopt op 24 januari 1558 het hooggerecht van Dworp namens zijn zoon Karel voor een bedrag van 1.104 pond. Hij breidt zo de bezittingen van de familie Boisot uit, nl. Huizingen, Buizingen en Eizingen, met het aangrenzende Dworp.

2. Karel de Boisot.

Zijn zoon Karel wordt heer van Dworp op 5 november 1561 door leenverhef door hem gedaan, ook namens zijn broer. Hij is ook heer van Ways, La Hutte, Ruart en Glabais.

Karel Boisot tekent het Eedverbond van de Edelen en trekt naar Zeeland om met Willem van Oranje te strijden. Hij is gouverneur

van Vlissingen en admiraal van Zeeland. Hij overlijdt op het eiland Schouwen in 1575 ten gevolge van een verwonding aangebracht door één van zijn eigen manschappen. Zijn huwelijk met Maria de Fonseca blijft kinderloos.

Zijn bezittingen worden op 17 augustus 1568 verbeurd verklaard maar zijn familieleden die in de Zuidelijke Nederlanden wonen kunnen, onder sekwestering, van veel van zijn goederen blijven genieten.

3. Lodewijk de Boisot.

Lodewijk, broer van Karel, is ook heer van Dworp sedert 1561. Hij wordt rond 1530 te Brussel geboren en sneuvelt op 15 juni 1576.

Hij is gehuwd met Margaretha van Dorpe. Uit dat huwelijk zijn geen kinderen geboren.

Hij maakt zoals zijn broer carrière in de vloot van de watergeuzen en wordt in 1573 admiraal van Zeeland en later vice-admiraal van Holland.

Ook Lodewijk verliest zijn bezittingen in de Zuidelijke Nederlanden.

4. Maria, Louisa, Juliana, en Johanna de Boisot.

De zusters van Karel en Lodewijk doen, na de dood van hun twee broers, leenverhef, onder andere voor Dworp, op 11 december 1576. Het is Maria de Boisot, geboren op 7 mei 1529, die door haar huwelijk met Nicolas Micault, de heerlijkheid Dworp meedraagt naar de familie Micault.

**Fig. 111:
Familiewapen
Boisot.**

Van sabel drie ringen van zilver met een schildhoofd van goud beladen met drie palen van lazuur. Helmteken: een vlucht.

Volgens Everaert & Boucherij is het familiewapen: "zwart veld met drij zilveren ringskens, het bovenste deel van goud met drij azuren strepen".

Volgens Theys: zwart veld met drie zilveren ringen, het hoofd van goud met drie azuren strepen. Dat is een iets betere beschrijving want hoofd is de juiste term. Maar het zijn geen strepen! In de heraldiek is een streep een dwarsbalk die de minst mogelijke dikte heeft. Een streep is altijd horizontaal geplaatst en niet verticaal zoals in het wapen Boisot. Het zijn drie palen. Tot en met vier van dergelijke herautstukken blijven het palen, vanaf vijf zijn het staken.

Bal schrijft: "Rietstap beschrijft als volgt de wapens van Boisot: van sabel met drie zilveren ringen, schildhoofd van goud met drie palen op dwarsbalk van lazuur" (18). Neen, zo beschrijft Rietstap het niet, want hij kent te goed de wapenkunde om zo te blazoeneren. Die dwarsbalk is er te veel aan.

Volgens Rietstap, de Herckenrode (19) en Bosmans is het: van sabel met drie ringen van zilver met een schildhoofd van goud beladen met drie palen van lazuur. Rietstap geeft als helmteken: een vlucht, zonder precisering van de kleuren of metalen van die vlucht. Die kunnen van sabel en van zilver zijn of van goud en lazuur (Fig. 111).

Dansaert (20) schrijft: van sabel, met drie ringen van zilver met een schildhoofd gepaald van goud en lazuur van vier stukken. Een authentieke wapenbrief is niet weergevonden.

Micault (1579 - 1626).

De familie Micault is afkomstig uit Beaune in Bourgondië.

De Micaults komen bij C. Theys niet voor als dorpsheren van Dworp. De naam is ook niet opgenomen in zijn "register der persoonsnamen".

En nochtans vermelden Wauters en baron de Herckenrode, in zijn bewerking van de Vegiano's Nobiliaire des Pays-Bas et du Comté de Bourgogne, dl. II, pp. 1369 e.v. onder de genealogische schets van de familie Micault, duidelijk dat Nicolas, Léonard en Anne-Marie dorpsheren en dorpsvrouw van Dworp zijn.

Theys schrijft dat Dworp voor de periode 1600-1626 "weer vorstelijk domein" is. In die periode koopt het domein de heerlijkheid Dworp inderdaad een paar maal terug, maar verkoopt ze ook enkele keren aan de Micaults. Theys zegt dat na Karel Boisot, die in 1575 sterft: "Het pand moet echter, door de koning, wederom gelost geworden zijn, want op 7 November 1600 lieten Albrecht en Isabella de heerlijkheid weder verkopen voor 1104 pond. Daarop volgde een nieuwe inlossing."

De datum 7 november 1600 is juist en betreft een tweede aankoop door Léonard Micault.

Gelukkig vult Bal die lacune aan met verwijzingen naar Dworp in zijn genealogie van de familie Micault te Huizingen.

1. Nicolas Micault.

Nicolas Micault, zoon van Jan en Livina van Welle van Cats wordt in 1518 te Brussel geboren en overlijdt er op 16 augustus 1589. Hij is heer van Oosterstein en Indevelde. Hij is doctor in beide rechten, lid, raadsheer en uiteindelijk secretaris van de privé-raad, schatbewaarder van de orde van het Gulden Vlies, en commissaris-generaal bij de bevoorrading van het leger.

Door zijn huwelijk met Maria Boisot, vrouw van Dworp, die op 22 juni 1579 sterft, komt die heerlijkheid Dworp in het bezit van de familie Micault.

2. Léonard, Micault.

Léonard, één van de veertien kinderen van Nicolas Micault wordt heer van Dworp op 23 mei 1590.

Maar de aartshertogen laten de heerlijkheid terugkopen.

Léonard koopt op 7 november 1600 het hooggerecht van Dworp terug van het domein voor 1104 pond.

Léonard Micault overlijdt op 24 oktober 1622. Hij is tweemaal getrouwd. Met Catharina van Hamale op 30 januari 1602 en waarmee hij één dochter heeft: Anna-Maria. Zijn huwelijk met Maria Oudart of Oddaert blijft kinderloos.

3. Anna Maria Micault.

Anna Maria, oudste dochter van Léonard en Catharina van Hamale, huwt in 1623 met Nicolaas van Varick. Hij koopt het aandeel van zijn schoonfamilie in de heerlijkheid Dworp af (kwijtingen van 8 oktober en 6 november 1583).

Zij overlijdt begin 1650.

Baron de Herckenrode blazoeneert: van lazuur met een keper van goud, vergezeld van drie zittende katten van zilver, de bovenste twee toegewend. Het schild is overtopt met een helm van zilver, getralied en omboord van goud getooid met zijn wrong en zijn dekkleden van goud en van lazuur en heeft als helmteken een zittende kat van zilver, houdende een muis van sabel. Het is niet duidelijk waarmee de kat de muis vasthoudt met een poot of in de muil?

Rietstap blazoeneert correcter "*chats assis posés de front*" en hij beschrijft nauwkeurig het helmteken: "*un chat assis d'argent, tenant*

entre ses dents une souris de sable entre deux pennons d'azur, aux hampes d'or". Dus de kat houdt de muis in de muil en is gezeten tussen twee pennoenen aan vlaggenstokken (Fig. 112).

**Fig. 112:
Familiewapen Micault.**

Van lazuur een keper van goud begeleid van drie zittende katten van goud, de twee in het schildhoofd toegewend. Het schild is overtopt met een helm van zilver, getralied en omboord van goud getooid met zijn wrong en zijn dekkleden van goud en van lazuur en heeft als helmteken een zittende kat van zilver, houdende in haar muil een muis van sabel.

Volgens Dansaert is het wapen: van lazuur met een keper van goud vergezeld van drie katten van goud. Dat is een te summiere beschrijving en met verschillende onjuistheden.

De drie katten zitten, een houding die moet opgegeven worden. Normaal wordt een kat afgebeeld met het gezicht naar de toeschouwer en het lichaam naar rechts gericht. De bovenste twee katten zijn toegewend en dat moet ook opgegeven worden.

Een originele wapenbrief met beschrijving of tekening is niet teruggevonden.

Gelukkig is er geen betwisting over dat familiewapen en kunnen misverstanden alleen maar voortvloeien uit onvoldoende nauwkeurige beschrijvingen.

van Varick (1626 - 1649).

Door het huwelijk van Anna Maria Micault met Nicolaas van Varick gaat de heerlijkheid Dworp naar de familie van Varick. Het stamland van de familie van Varick is Varik in Gelderland.

1. Nicolas de Varick.

Ridder Nicolaas van Varick, burggraaf van Brussel, heer van Boondaal, Bouwel, Olmen en Duffel, krijgt op 8 augustus 1626 de hoge, midden en lage rechtspraak van Dworp in pand voor 4000 pond. Volgens het leenverhef van 12 november 1633 verhoogt Hendrik van Varick, vader van Nicolaas, het bedrag met nog eens 4000 pond voor de heerlijkheid Dworp.

Nicolaas, lid van de Oorlogsraad en kolonel van een infanterieregiment, wordt burggraaf van Antwerpen. Zijn vader Hendrik, ridder en burggraaf van Antwerpen, lid van de Krijgsraad huwt met Anna Damant, burggravin van Brussel, vrouw van Boondaal, Bouwel, Olmen en Duffel, de oudste dochter van Nicolaas Damant burggraaf van Brussel.

Hijzelf huwt Anna Maria Micault, vrouw van Huizingen, Eizingen, Buizingen en Dworp, enige dochter en erfgename van Leonard Micault.

Uit een eerste huwelijk met Catherina de Halmale heeft hij zeven kinderen, onder wie Nicolas-Frédéric.

Op 3 oktober 1643 dient hij een verzoekschrift in om de heerlijkheid Dworp te erven van zijn overleden echtgenote Anna Maria Micault.

2. Nicolas-Frédéric de Varick.

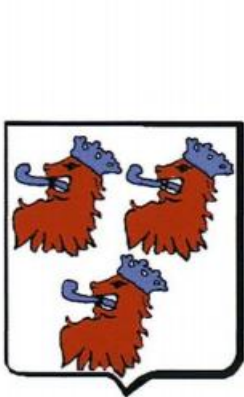

Fig 113.

Fig 114.

Fig 115.

Nicolaas-Frederik, burggraaf van Brussel erft de bezittingen verbonden aan het burggraafschap van Brussel, naast de heerlijkheden Huizingen, Eizingen, Buizingen en Dworp. Door leenverhef van 22 november 1649 wordt hij heer van die heerlijkheden maar zou nog hetzelfde jaar het domein Dworp terugkopen.

Hij huwt in 1649 met Margaretha van Schoonhoven. Hun enige dochter Filippina overlijdt jong.

Het is niet meer uit te maken sedert wanneer de Varicks schildhouders gebruiken.

De Herckenrode schrijft: van zilver met drie afgerukte leeuwenkoppen van keel, getongd en gekroond van lazuur (Fig. 113).

Bal volgt de Herckenrode en voegt eraan toe gekroonde helm en twee griffoenen als schildhouders (Fig. 116).

Fig. 116:
Familiewapen van Varick
(heren van Dworp)

Van zilver drie afgerukte leeuwenkoppen van keel, getongd en gekroond van lazuur.

Als helmteken een leeuwenkop van het schild tussen twee struisvogelveren van zilver. Dekkleden van zilver en keel.

In fig. 117 worden afgerukte leeuwenkoppen weergegeven, daar bestaat geen twijfel over omdat de manen van de leeuwenkop overvloedig over de afgerukte koppen vallen.

In fig. 118 worden gewone leeuwenkoppen of afgesneden leeuwenkoppen afgebeeld.

Het verschil is moeilijk te zien en het hangt grotendeels af van de tekenaar. Een heraldisch tekenaar zorgt ervoor dat geen verkeerde interpretatie mogelijk is van zijn tekening.

Fig. 117.

Fig 118.

Fig 119.

Zoals altijd in heraldische tekeningen, moet de duidelijkheid primeren, niet het esthetische aspect en zeker niet een persoonlijke interpretatie van een kunstenaar:

Wapentekening (Fig. 119) uit een Engels wapenboek van "*lion's head couped*" of afgesneden leeuwenkop, is veel duidelijker: de manen zijn nauwelijks aangeduid. Het is zeker geen tekening met een hoog artistiek gehalte, maar ze stelt duidelijk voor dat de kop niet ruw afgerukt is, maar wel afgesneden.

Rietstap en Bosmans blazoeneren: van zilver met drie leeuwenkoppen van keel, getongd en gekroond van goud (Fig 115). Helmteken: een leeuwenkop van het schild tussen twee struisvogelveren van zilver. (Fig. 114) Voor de tak van de baronnen van Libersart: zelfde wapen. Gekroonde helm. Zelfde helmteken of een luipaardkop van keel gekroond van goud.

Dansaert schrijft: van zilver met drie leeuwenkoppen van keel, gekroond en getongd van lazuur.

Douxchamps geeft een totaal onwaarschijnlijk wapen: "*van zilver met drie leeuwenkoppen van goud, getongd en gekroond van lazuur*" (21). Metaal op metaal kan niet in de heraldiek. Het is ongetwijfeld een vergissing. De koppen zijn van keel.

Officiële documenten, zoals benoemingen tot hoge ambten, verheffing tot baron beschrijven het wapen niet en geven er ook geen afbeelding van.

Twee problemen bestaan bij het wapen van Varick.

I. Al dan niet afgerukte leeuwenkoppen?

- Een leeuwenkop, zonder nadere bepaling, is altijd een mooi, meestal horizontaal afgesneden kop. Bij een afgerukte kop is dat niet het geval want delen van de hals en nek en vooral manen hangen onderaan de afgerukte kop.
- De oudste wapenbeschrijvingen blazoeneren afgerukte koppen.

2. De kleuren en metalen?

- Ofwel getongd en gekroond van goud en dan ook meestal met gewone leeuwenkoppen (Rietstap en Bosmans) ofwel getongd en gekroond van lazuur en dan met afgerukte leeuwenkoppen (de Herckenrode, Bal).
- En toch weer een originele beschrijving die gewone leeuwenkoppen combineert met een kroon en tong van lazuur:
- Wapenheraut Gelre geeft ook het wapen van zilver met drie afgerukte leeuwenkoppen van keel, getongd en gekroond van lazuur (K. Bib. Ms 15652-56, fol. 91 recto). Zijn handschrift dateert uit het eind van de 14e eeuw.
- Maar het manuscript Brenart, met de wapens van ambtenaren van de Grote Raad te Mechelen, geeft voor een Jacques de Varick in 1605 "*trois têtes de lion de gueules*" (20).
- Bij gebrek aan officiële bescheiden ontstaan vlug afwijkende bla-zoeneringen zoals in het wapen de Varick: afgerukte of gewone leeuwenkoppen, getongd en gekroond van lazuur of van goud. Of niet gekroond. Wat is het juiste helmteken: een leeuwenkop van het schild of een luipaardenkop (= aanzierende leeuwenkop)?

Le Roy (1649 - 1701).

I. Ignace Le Roy

Jonker Ignace Le Roy, heer van Herbais, is raadsheer en rekenmeester van de Rekenkamer van Brabant.

Hij koopt de heerlijkheid van Dworp voor 4.800 pond à 40 groten Vlaams op 26 oktober 1649, (leenverhef van 9 december 1649), bovenop de eerder beloofde 4.000 ponden.

Hij is één van de twaalf kinderen van Jacques Le Roy en Johanna Maes.

Zijn vader, heer van Herbais is schatrijk geworden door de handel in buskruit. Hij wordt in 1630 voorzitter van de Rekenkamer van Brabant en door koning Filips IV geridderd door patentbrieven van 27 augustus 1639. Het is een persoonlijke titel, niet overerfbaar.

Ignace huwt in 1662 met Suzanna Catharina Nys, dochter van Godefroot, die op 28 september 1662 overlijdt.

Zijn voornaamste verwezenlijking is het bouwen van het kasteel. Hij is ook, zoals zijn vader, voorzitter van het rekenhof van Brabant van 1658 tot 1667.

Hij verkrijgt op 25 januari 1655 van Koning Filips IV eveneens de persoonlijke titel van ridder.

Ignace koopt ook nog het bos van Kesterbeek van de erfgenamen van Marie De Helt.

Hij overlijdt in 1667.

2. *Jacobus Landelinus Le Roy*

Het enig kind en opvolger (leenverhef op 1 februari 1668) van Ignace wordt meestal Jacques Landelin genoemd.

Jacobus Landelinus trouwt met Anna Johanna van Origen.

Zij hebben ten minste twee zonen:

Carolus Franciscus Martinus geboren te Dworp op 2 juni 1680.

Paulus Ignatius geboren te Dworp op 8 juni 1682.

Fig. 120.

Fig. 121.

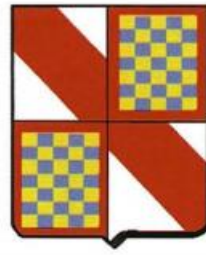

Fig. 122.

Wapen Le Roy.

Het oude wapen Le Roy is van zilver een schuinbalk van keel. Een helm van zilver met dekkleden van zilver en keel.

3. *Charles-François Le Roy*

De zoon van Jacques Landelin, verkoopt de heerlijkheid Dworp, het hof Kesterbeek, het kasteel en cijnzen voor een bedrag van 26.000 gulden aan Pieter Fariseau.

De verdienste van Landelin is het herbouwen van het verwoeste kasteel.

Everaert & Boucherij schrijven: "van zilver met eenen band van keel". Die "band" is een overname en letterlijke vertaling van het Franse "bande" en wordt voor Rietstaps hervorming ook in de Nederlandse heraldiek gebruikt. Het moet nu [rechter]schuinbalk zijn.

Het wapen "Dreux": geruit van goud en lazuur. Dit is niet juist.

Theys beschrijft enkele wijzigingen aan het wapen van Jacques Le Roy: een kroon in plaats van een wrong en toevoeging van schildhouders en vooral een nieuw gevierendeeld wapen: geruit van goud en lazuur, met twee arenden, die twee banieren dragen, de ene rechts met de wapens van Le Roy, de andere links met die van Dreux (Fig. 123).

Fig. 123.

Fig. 124.

Fig. 125.

Fig. 126: volgens Le Roy (23).

Familewapen Le Roy (heren van Dworp).

Van zilver een schuinbalk van keel. Het schild overtopt met een kroon van goud en als schildhouders twee arenden gebekt en geklauwd van keel, houdende ieder een banier, van zilver een schuinbalk van keel (Le Roy).

Wapenspreuk: Fortiter et honeste.

Gezien de vele toegestane wijzigingen in het wapen Le Roy komen verschillende wapens voor. Soms met helm en dekkleden, helmtoken en kroon en adelaars van zilver.

Het gevierendeeld wapen is niet geruit maar geschaakt of geschaakend. Of "eschiquetée" zoals de wapenbrief van 12 april 1652 het beschrijft.

Geruit is bedekt met ruitjes en geschakeerd of geschaakt is bedekt met vierkantjes. Dat is absoluut niet hetzelfde.

De beschrijving van het wapen Dreux is onvolledig en dus ver-

keerd. De zoom van keel ontbreekt bij Everaert & Boucherij en ook bij Theys (Fig. 122).

Jacques Le Roy bekomt nogal wat wijzigingen van zijn wapen: bij brief van 6 oktober 1649 bekomt hij een wapenvermeerdering van koning Filips IV: hij mag een gouden kroon in de plaats van een wrong en twee adelaars van zilver, gebekt en geklauwd van keel, als schildhouders bij zijn wapen voegen (Fig. 124).

Op 12 december 1650 worden het twee adelaars van goud, gebekt en geklauwd van keel, de rest van het wapen blijft ongewijzigd (Fig. 121).

Maar op 12 april 1653 bekomt hij een gevierendeeld wapen: in 1 en 4 van zilver een schuinbalk van keel (wat Le Roy is) en in 2 en 3 geschaakt van goud en lazuur met een zoom van keel (wat Dreux is) en als schildhouders twee arenden gebekt en geklauwd van keel, houdende ieder een banier, rechts van zilver een schuinbalk van keel (Le Roy) en rechts geschaakt van goud en azuur met een rode boord (Dreux). De kroon en de dekkleden blijven ongewijzigd (Fig. 123).

Op 14 mei 1654 krijgt hij de toelating van koning Filips IV om zijn oud wapen, het wapen Le Roy alleen, te voeren met de verleende schildhouders, die beide de banner met het oude wapen Le Roy vasthouden (Fig. 125).

Tot zover de officiële documenten met wapenvermeerdering, wapenbevestiging, wapenwijziging en wapenvermeerdering en nogmaals wapenwijziging.

Jacques Le Roy weet blijkbaar niet goed wat hij wil.

Het is dan ook onvermijdelijk dat in wapenboeken nog meer verschillen voorkomen.

Rietstap geeft twee verschillende wapens: dat van zilver met een schuinbalk van keel en het gevierendeeld wapen met verwisseling van wapens in de kwartieren: in 1 en 4 geschakeerd van goud en lazuur met een zoom van keel (Dreux) en in 2 en 3 van zilver een schuinbalk van keel (Le Roy). De helm gekroond en overtopt met als helmteken een antieke vlucht met het wapen van 1. Schildhouders: twee adelaars van zilver, gebekt en gepoot van keel ieder houdende een banier, de rechtse met het wapen Le Roy, de linkse met het wapen Dreux.

Van waar komen al die wijzigingen bij Rietstap? Omkering van de wapens in de kwartieren, een antieke vlucht geschakeerd met het wapen Dreux en alleen Dreux? Opnieuw zilveren arenden die drie jaar eerder gouden arenden zijn en die niet alleen geklauwd maar gepoot van keel zijn. De banier rechts zou normaal het wapen Dreux moeten vertonen en die links het wapen Le Roy, in overeenstemming met de volgorde van de wapens in de kwartieren van het schild.

Ook de schildhouders van het niet gekwartileerde wapen zijn vol-

gens Rietstap van zilver en gebekt en gepoot van keel. Het helmteken is opnieuw een antieke vlucht met het wapen van het schild.

Het Armorial du Royaume des Pays-Bas van de Neufforge (24) beeldt alleen het volledige, niet gevierendeeld wapen Le Roy af, overtopt met een gouden kroon en met een soort baniervlucht met het wapen van het schild en het bevat geen blazoenering. In dat boek worden wel antieke vluchten afgebeeld zoals algemeen gebruikelijk is.

De vlucht

De adelbrieven en andere officiële documenten vermelden niet dikwijls het helmteken van de familie Le Roy, wel driemaal voor Filips, heer van Broechem en Oelegem, natuurlijke zoon van Jacques en Elisabeth Hoff, in 1647, 1649 en 1668. Hij wordt beroemd als onderhandelaar bij de vrede van Munster in 1648.

Die Filips Le Roy evenaart dus bijna zijn vader voor wat de wijzigingen aan zijn wapen betreft.

Ziehier dus de drie soorten vluchten die vermeld worden voor Le Roy.

Een gewone vlucht (Fig. 127), een antieke vlucht (Fig. 128), een baniervlucht (Fig. 129) en de afbeelding uit de Neufforge (Fig. 130) voor Philippe Le Roy.

Een authentieke afbeelding bestaat van een vlucht als helmteken bij het wapen verleend door keizer Ferdinand III, door motu proprio van 21 januari 1647 aan Filips Le Roy, heer van Broechem, een gewettigde bastaardzoon van Jacques. De vlucht lijkt op een banier-vlucht maar heeft afgeronde vleugels en is eerder een antieke vlucht.

Wat zegt de beschrijving?

De beschrijving in het Latijn geeft de helm, de dekkleden en het helmteken als volgt weer: "*Scuto incumbat galea aperta sive clathrata, tornearia vulgo dicta, corona aurea superimposita et phaleris albis sive argenteis mixtim et rubris utrinque defluentibus decora, e qua inter duas alas albas sive argenteas sinistrorsum erectas et in medietate obliqua trabe rubea dissectas...*". Dezelfde afbeelding komt voor op zijn mausoleum in de kerk van Broechem.

De "*duae alae albae*" (twee witte vleugels of vlucht van zilver) zou dus een gewone vlucht zijn met in het midden schuinbalken van keel. Een antieke vlucht wordt in de Latijnse heraldische terminologie "*alae geminae*".

De twee andere documenten bevatten geen afbeelding, wel beschrijvingen: "*deux ailes dressées*". Dat is een oudere verwoording voor "*vol à l'antique*" maar hier zijn de veren echt naar boven

Fig. 127.

Fig. 128.

Fig. 129.

Fig. 130.

gericht. In moderne Franse beschrijving, maar dan vooral voor een vlucht of halve vlucht in het veld zelf, zou "*relevé, élevée, dressé of éployé*" gebruikt worden.

Een baniervlucht zijn eigenlijk pauwenveren die boven rechthoekig afgesneden zijn.

Het is dus een oudere voorstelling van een antieke vlucht. Daarmee is niet bewezen dat Jacques en Ignace Le Roy ook een antieke vlucht als helmteken hadden maar die mogelijkheid is bijna een zekerheid.

De schildhouders.

De schildhouders van het wapen Le Roy zijn twee adelaars die in een normale houding staan, nl. naar elkaar toegewend. Maar wat is de kleur of het metaal ervan?

Van de vroegste verlening van de titel van ridder (27 augustus 1639) bestaat geen beschrijving of tekening van het wapen meer. Het is dan ook niet uit te maken of toen ook twee adelaars als schildhouders verleend zijn.

In de wapenvermeerdering van 6 oktober 1649, die voornamelijk betrekking heeft op de gouden kroon die de helm bekroont, worden twee zilveren adelaars, gebekt en geklauwd (niet gepoot) van keel vernoemd.

In de wapenbevestiging van 12 december 1650 worden het gouden adelaars, gebekt en geklauwd van keel. Wat is de kleur van de schildhouders in Fig. 126, natuurlijke kleur of niet?

In de wapenwijziging en -vermeerdering van 12 april 1653 wordt de kleur van de schildhouders niet meer vermeld. Ook niet in de wapenwijziging van 4 mei 1654. En weer niet in de verlening van de titel van ridder aan Ignace Le Roy van 25 januari 1655.

Opmerkelijk is wel dat in de wapenbeschrijvingen de adelaars

alleen geklauwd (armées) van keel zijn, maar in de praktijk zijn zij dikwijls gepoot (membrées) van keel volgens Bosmans, Rietstap, enz.

Philippe Le Roy, de natuurlijke zoon Jacques, heeft als schildhouders twee Zwitsers of landsknechten sedert 15 juni 1649. Deze schildhouders worden nog enkele malen vermeld in officiële bescheiden. De schildhouders voor 1649 zijn niet gekend.

Wijzigingen

Van de Leene in zijn "*Théâtre de la Noblesse du Brabant*" p. 255, merkt terecht op dat de familie Le Roy veel wapenwijzigingen bekommt en dat door die voortdurende wijzigingen het correcte wapen met schildhouders en helmteken onduidelijk wordt.

Wat gebeurt er met helmtekens en schildhouders, die samen met een wijziging van een wapenschild toegekend worden, bij een nieuwe wijziging van het wapenschild of bij terugkeer naar het vroegere oude wapenschild? Blijven zij behouden bij het terugnemen van het oude familiewapen? Of is bij die terugkeer naar het oude wapen ook automatisch inbegrepen: 'het opnieuw aannemen van de oude schildhouders en het oude helmteken'?

Het is natuurlijk best alles door een patentbrief van de vorst te laten vastleggen: "*Et ainsy est il tousjours salutaire de recourir au Prince lors qu'on souhaite de porter des Armes concedées, ou des Armes de famille, autrement que l'origine ou la Conception les a fait*" (25).

De twaalf gunsten in verband met het verlenen van een adellijke titel en wapenwijzigingen, door drie vorsten (waaronder negen door koning Filips IV van Spanje), aan Jacques, Ignace en Philippe Le Roy toekennen, bewijst dat de vorsten buitengewoon gul zijn in het toekennen van adeldom en wapens.

Zij gaan zelfs in op buitensporig veel wijzigingen aan die wapens.

Fariseau (Pieter Frans Antoon) (1701-1718)

Pieter Fariseau, heer van Steenokkerzeel, Immelgem, Wambeek, Rolland te Sterrebeek, Westmalle, Zoersel, Dworp, enz., is de kleinzoon van Guilliam en Barbe van Santbergen, en de oudste zoon van Guilliam en Marie de Plecker.

Hij wordt op 16 november 1641 geboren en hij wordt op 30 november 1641 gedoopt in de Sint-Catharinakerk te Brussel.

Hij huwt op 22 november 1666 met Catharina Robijns (° en gedoopt op 22 augustus 1644 te Hekelgem en † 27 augustus 1718 te Brussel). Hij sterft kinderloos op 31 mei 1718 te Brussel in zijn woning op de Graanmarkt. Zijn vrouw overlijdt drie maand later.

Fig. 131:
Familiwapen Fariseau.

Gevierendeeld, in 1 en 4: van zilver met een keper van keel, beladen met drie sterren van goud, vergezeld van drie leeuwen van keel, genageld en getongd van azuur (wat Fariseau is) en in 2 en 3: van zilver met een vliegende raaf van sabel op een knoestige stok van keel (wat De Plecker is). Een zilveren helm, getralied en omboord met goud in profiel geplaatst, overtopt met een uitkomende leeuw van keel, genageld en getongd van azuur, wrong en dekkleden van zilver en keel.

Hij is rijk geworden door de handel in hooi en stro, als "proveador", proviandmeester of pachter van de foerage van het Spaanse leger, maar ook van de geallieerde legers. Leveren aan legers is wel een risicovolle onderneming. Vele legerafdelingen vergeten te betalen of geven bonnen af die later theoretisch zouden uitbetaald worden. Wat gebeurt er met schuldvorderingen van vroegere geallieerden die vijanden worden? Het risico op niet betaling is groot maar de kans op een enorme winst is nog groter.

Pieter Fariseau is naast handelaar in veevoeder ook reder en actief in de vastgoedsector en de ontspanningswereld. Waarschijnlijk financiert hij om het even welk project waarvan hij veel winst verwacht en die ook realiseert.

Zijn fortuin belegt hij vooral in huizen: op de Graanmarkt te Brussel en na het bombardement van de Grote Markt in 1695, laat hij

er in 1698 de Zwaan optrekken, het latere gildenhuis van de beenhouwers, beter bekend als het Brouwershuis.

In dit historisch gebouw werkt Karl Marx aan het Manifest van de Communistische Partij. In april 1885 wordt hier de Belgische Arbeiderspartij opgericht.

Hij is ook, samen met G.B. Petrucci, vooral de geldschieter van de opera aan de Hooikaai, de huidige Arduinkaai, in Brussel. Ondanks periodieke sluitingen, is de opera toch een succes.

Fariseau investeert ook in landerijen en heerlijkheden.

Rond 1687 koopt hij het hof van Nieuwenhove te Sint-Pieters-Leeuw.

Hij verwerft van Erard Cotereau de heerlijkheden Zoersel en Westmalle.

Hij en zijn vrouw Catherina Robyns kopen Dworp met het hof Kesterbeek van Jacobus Landolinus Le Roy voor 26.000 gulden. Leenverhef op 27 januari 1701. Op 14 juli 1705, koopt hij ook nog het bos van Kesterbeek voor de som van 5.500 gulden wisselgeld, van J.L. Le Roy. Pieter Fariseau en zijn vrouw Catharina Robyns hebben geen kinderen.

Fariseau is rijk en bezit heerlijkheden, zodat koning Karel II van Spanje hem op 13 augustus 1698 in de adelstand verheft en op 23 april 1699 tot ridder benoemt.

Pieter Fariseau is wel ridder, maar geen ridder in de orde van het Gulden Vlies, zoals wel eens beweerd wordt.

Het wapen De Plecker wordt soms ook Schecher genoemd.

Volgens Everaert & Boucherij: "*gekwartierd 1 en 4 van zilver met tweelingbalk van keel, waarin 3 gulden sterren en vergezeld van 3 leeuwenwelpen van keel met azuren klauwen en tongen*".

Theys neemt de hele blazoenering over.

Zo ontstaan nieuwe wapens voor een familie!

Het is een zeer eigenaardige verwoording, half heraldisch en half niet heraldisch. Tweelingbalken bestaan in de heraldiek. Het zijn smalle balken met een tussenruimte - waardoor het veld van het schild te zien is, en die niet meer plaats innemen dan een gewone balk. Maar hier is een keper bedoeld, geen (dwars)balk of faas.

Rietstap en Bosmans geven alleen het niet gevierendeeld wapen de Fariseau. Dansaert en de Neufforge geven wel het gevierendeeld wapen.

De Neufforge beeldt 6-puntige sterren af. Zijn het sterren of zijn het niet doorboorde spoorradertjes? Moeten sterren met vijf- of

met zes punten afgebeeld worden? In de Nederlanden zijn het meestal zespuntige sterren, maar lang niet altijd.

Jan Fariseau zegelt in 1736 te Antwerpen: een keper vergezeld van drie leeuwen. Helmtteken: een uitkomende leeuw. Dus de keper is niet beladen met sterren (26).

De familie Fariseau is niet uitgestorven. Een familielid week voor 1700 uit naar het Verenigd Koninkrijk en werd er de stamvader van de Farish. De Farish, Paris, Farris, Fareis, enz., grote veefokkers in Kerse of Carse of Kendill in Dumfries in Schotland. Zij voeren hetzelfde wapen als de heren van Dworp.

Robyns Pieter (1723-1727)

Pieter Robyns is een zoon van Franchois Robyns en Catharina Wambacq. Hij wordt gedoopt te Hekelgem op 19 november 1677 en hij overlijdt te Brussel op 24 juni 1727 (27).

Hij stamt af van Martin Robyns, fouragepachter, die de Nederlandse en Engelse troepen in de Zuidelijke Nederlanden bevoorraadt. Martin wordt geadeld op 4 februari 1729.

Pieter huwt op 17 september 1718 in de Sint-Gorikskerk te Brussel met Joanna Maria Havet, dochter van de griffier van Ruisbroek. Hij is licentiaat in de beide rechten.

Hij volgt zijn oom Pieter Fariseau op en doet leenverhef voor Dworp op 18 februari 1723.

Anne Marie de Heze (°1711 en † 1774 te Brussel) weduwe van een andere Pieter Robyns (°1693- † 1741) zoon van Jan-Baptist en Anna Coppens, bekomt in 1764 de verheffing in de adelstand van haar zelf, van haar overleden man en hun vijf kinderen.

Bij het wapen Robyns treden volgende problemen op.

1. Is het een vrijkwartier of schildhoek (kanton) dat voorkomt?

Het is voor Pieter Robyns, zeker een schildhoek. De vermelding "vrijkwartier" in een officieel stuk dateert van 17 januari 1938 en heeft dus geen betrekking op de dorpsheer van Dworp. Rietstap spreekt wel van vrijkwartier en verwijst naar de adelsverheffing van 1729 en een -erkenning van 1823 waarin het woord "*franc canton*" letterlijk staat en toch gebruikt hij "*franc quartier*". In navolging van Rietstap spreken Bosmans en Dansaert ook van vrijkwartier. Douxchamps gebruikt dan weer "*canton*".

Een adelserkenning van 10 juni 1888 heeft het over drie ringen, dus een klein gedeelte van de derde ring die onder het "*franc-canton*" zit, komt te voorschijn. Een verlening van de titel van ridder van 17 januari 1938 beschrijft twee ringen en een vrijkwartier.

Fig. 132:
Familiwapen Robyns.

Van sabel met twee [vinger]ringen van goud bezet met een robijn diamantgewijs geplaatst, [de eerste in het schildhoofd links geplaatst en de tweede in de schildvoet], met een schildhoek van sinopel met een vis van zilver schuinrechts geplaatst. Het schild overtopt met een helm van zilver, omboord, getralied en versierd van goud, met een wrong en dekkleden van sabel en goud. Helmtteken: de omgekeerde vis van de schildhoek tussen een vlucht links doorsneden van goud en sabel en rechts doorsneden van sabel en goud.

De blazoenering en de tekening laten geen twijfel toe. Het is een vlucht, geen antieke vlucht.

De tekening bij de adelsverheffingen van 1729 en 1764 tonen een doorsneden vlucht, geen geschuinde antieke vlucht zoals Rietstap en Bosmans beweren.

3. Wat is de plaatsing van de vis in het helmteken?

De blazoenering in de twee bovenvermelde documenten is "*pour cimier un poisson de l'écu, renversé*". Hieruit kan besloten worden dat de vis alvast omgekeerd is, dus met de kop naar beneden staat, maar is hij schuinrechts geplaatst zoals in het veld of wordt bij het omkeren van de vis ook de schuine richting omgekeerd, zodat hij van schuinrechts nu schuinlinks staat(?).

Zo interpreteren de Neufforge, de Herckenrode/de Vegiano, Rietstap en Bosmans het, en zij schrijven schuinlinks wat toch wel overdreven is, want die wapenteekeningen tonen eerder een paalsgewijze geplaatste vis met de staart lichtjes naar links gebogen maar zeker geen schuinrechts geplaatste vis zoals in de schildhoek, wel met enige overdrijving schuinlinks geplaatst.

Rietstap geeft een afwijkend beschrijving voor het helmteken: Een vis van zilver, schuinlinks geplaatst, de kop naar beneden, tussen een geschuinde antieken vlucht, rechts van zilver op sinopel, links van goud op sabel en links van goud op sabel. Dekkleden van goud en sabel. Wapenspreuk: *de nocte corruscant*.

Geen enkele officieel document, adelsverheffing of adelserkenning tussen 1729 en 1938 vermeldt die variante. Dat betekent niet dat ze niet voorkomt in niet-officiële bescheiden.

Notaris Sebastiaan Robyns te Brussel, zegelt met dat wapen, maar hij heeft een paalsgewijs geplaatste bijl als helmteken (28).

4. Wat is de juiste wapenspreuk?

De oude adelsverheffingen vermelden geen wapenspreuk. Rietstap vernoemt: "*De nocte corruscant*". Bosmans: "*Robur*".

De wapenspreuk "*De nocte corruscant*" of "*De nocte coruscant*" betekent "'s nacht schitteren zij". Het is een toespeling op het oude middeleeuwse geloof dat robijnen 's nacht inderdaad zouden oplichten.

Bosmans volgt Rietstap maar geeft als wapenspreuk: "*Robur*" of *sterkte*.

5. Sprekend wapen.

Een oudere adelsverheffing van Martin Robyns door Keizer Karel VI van 4 februari 1729 heeft het nog over "*deux annelets d'or, le châton garni d'un rubis ou diamant*".

In de latere beschrijving van 28 april 1764 wordt dat: "*deux anne-*

lets d'or, garnis d'un rubis en diamant".

Hier zijn het dus robijnen die als diamanten geslepen zijn.

Een adelserkenning van 10 juni 1888 vermeldt: "*trois annelets d'or, garni d'un rubis posé en diamant".*

Het is duidelijk dat de familie Robyns een sprekend wapen voert en dat de edelstenen die de ringen bezetten dus robijnen zijn.

Hier volgt de blazoenering van de adelserkenning door koning Willem I op 9 februari 1823, van een kleinzoon van Pieter Robyns. Pas in 1856 voert Rietstap de goede Nederlandse terminologie in bij het blazoeneren. Voor die datum wordt volgende halfslachtige terminologie in een mengtaal van Frans en Nederlands gebruikt.

"Van sabel, beladen met twee ringen van goud, de chaton derzelve verciert met een robijn, in de regter bovenhoek een franc canton van sinople, beladen met een visch van zilver, geplaatst en bande. Het schild gedekt met eenen helm van zilver, geboord, getralied en geciert van goud, gevoerd van keel, op dezelfde eene wrong van sabel en goud, waarop tot helmteken de visch van het franc canton renversé, en geëmbrasseerd door eene vlugt ter regterzijde van zilver en sinople, en ter linker van goud en sabel, voorts met zijne helmdekken van sabel en goud." De wapenspreuk is: "*De nocte corruscant".*

De correcte wapenbeschrijving volgens de brief met de adelsverheffing door keizerin Theresia van 28 april 1764 is: van sabel met twee [vinger]ringen van goud bezet met een robijn diamantgewijs geplaatst, [de eerste in het schildhoofd links geplaatst en de tweede in de schildvoet], met een schildhoek van sinopel met een vis van zilver schuinrechts geplaatst. Het schild overtopt met een helm van zilver, omboord, getralied en versiert van goud, met een wrong en dekkleden van sabel en goud. Helmteken: de omgekeerde vis van de schildhoek tussen een vlucht links doorsneden van goud en sabel en rechts doorsneden van sabel en goud.

In het relatief jonge wapen van de familie Robyns, sedert eind 17e eeuw, dat door wapenbrieven uit de 18e eeuw goed gekend is en dat duidelijk een sprekend wapen is, treden heel wat problemen op.

Het is dan ook normaal dat voor oudere wapens, waarvoor geen wapenbrief meer bestaat of zelfs nooit bestaan heeft nog meer onduidelijkheid kan heersen over de juiste stukken, hun aantal, hun plaatsing, de kleuren en metalen de versierselen van het schild en in 't bijzonder het helmteken dat niet altijd vererft wordt.

Havet (Johanna Maria) 1727 - 1735

Johanna Maria Havet, (gedoopt op 8 maart 1687 en † op 11 januari 1735) is een dochter van Johannes Alexander Havet, griffier van de heerlijkheid Ruisbroek. Dat is zoveel als een gemeentesecretaris nu.

J.A. Havet is ook, intendant van de baronnie Limal en ontvanger van het kapittel van Nijvel

Hij is niet van adel.

Na de dood van haar eerste man, Pieter Robyns, op 24 juni 1727, doet Johanna Maria Havet leenverhef van de heerlijkheid Dworp op 19 augustus 1727.

Zij hertrouwt op 9 juni 1728 in de Sint-Catharinakerk te Brussel met Guillaume de Hemptinne.

Johanna Maria Havet overlijdt op 11 januari 1735.

Zij laat de heerlijkheid Dworp na aan haar tweede man.

Guillaume de Hemptinne doet leenverhef op 27 november 1736.

Over deze dorpsvrouw weten Everaert & Boucherij te vertellen, dat zij *"het dorp aan haren tweeden echtgenoot Willem Frans Jos. De Hemptines naliet (1736)."*

Theys weet wel iets meer uit eigen onderzoek van de parochie-registers van Sint-Gorik-parochie en de Sint-Catharinaparochie te Brussel.

Johanna Maria Havet is dorpsvrouw van Dworp vanaf 19 augustus 1727 tot aan haar dood op 11 januari 1735.

Zij moet dus haar plaats van dorpsvrouw innemen tussen Pieter Robyns, haar eerste echtgenoot en Guillaume de Hemptine, haar tweede echtgenoot.

Familiewapen Havet.

Het wapen van de familie Havet is niet voldoende bekend. Het is waarschijnlijk een variante van de Doornikse familie met het sprekende wapen: in lazuur drie haken van goud (een "havet" is een haak).

de Hemptinne(s) (27 november 1736 tot 27 juni 1770)

Johanna Maria Havet weduwe van Pieter Robyns hertrouwt met schildknaap Guillaume François Joseph de Hemptinne (de Hemptines), heer van Jandrain, Jandrenouille. Licentiaat in de beide rechten. (29)

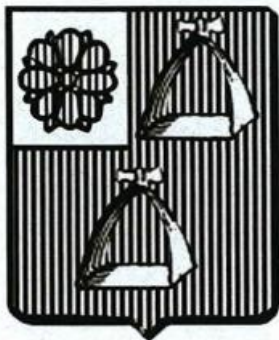

Fig. 133:
Familiwapen de Hemptine (oud wapen).

Van keel twee stijgbeugels van zilver, de ringen gebonden van hetzelfde, een schildhoek van zilver beladen met een roos van keel. De helm gekroond met en parelkroon. Als helmteken een gewapende man van vleeskleur. Schildhouders: twee klimmende en aanzierende leeuwen van goud, genageld en getongd van keel.

G. de Hemptinne doet leenverhef van de geërfde heerlijkheid Dworp op 27 november 1736.

Hij wordt procureur-generaal en raadslid in de Soevereine Raad (Justitieraad) van Brabant.

Door patentbrief van 6 juli 1737, verleend door keizer Karel VI, wordt hij verheven tot baron van Dworp, evenals zijn kinderen en mannelijke en vrouwelijke afstammelingen geboren uit een wettelijk huwelijk, en volgens eerstgeboorterecht.

Het is wel Karel VI die de titel verleent en niet Maria-Theresia zoals Everaert & Boucherij beweren.

Baron de Hemptinne huwt een tweede maal met Barbara Elisabeth Vreven († 24 september 1779). Guillaume de Hemptinne overlijdt op 27 juni 1770. Hun twee dochters doen leenverhef op 23 november 1770.

Hélène-Jeanne de Hemptinne trouwt met graaf Cornet de Grez. Theys geeft de Franstalige blazoenering van het wapen uit de brief van 6 juli 1737: "*de gueules à deux estriers d'argent, les chapes liées de même, au franc canton d'argent à une rose de gueules*". Een parelkroon en twee geluipaarde leeuwen van goud, genageld en getongd van keel (Fig. 133).

Of in het Nederlands: van keel twee stijgbeugels van zilver, de ringen gebonden van hetzelfde, een schildhoek van zilver beladen met een roos van keel. De helm gekroond met een parelkroon. Schildhouders: twee klimmende en aanzierende leeuwen van goud, genageld en getongd van keel.

Klimmende aanzierende leeuwen worden ook luipaarden genoemd. Fig. 134 geeft een ander model van stijgbeugel weer.

Later komen er de andere versierselen bij. Een helm van zilver, gekroond, getralied, gehalsband en omboord van goud, gevoerd en vastgehecht van lazuur. Dekkleden: zilver en keel. Helmtaken: een uitkomende wildeman van vleeskleur houdende in de rechterhand een opgeheven zwaard van zilver. Wapenspreuk: 'Labeur sans relâche' van zilver op een losse band van keel.

Aantal blaadjes en hart van de roos?

"*Rose à huit feuilles*" volgens Rietstap en Bosmans, maar Bosmans voegt eraan toe: *boutonnée d'or*, en geeft ook de schildhouders op (Fig. 134).

Een heraldische roos telt dikwijls 5 bloemblaadjes maar 4, 6 en 8 blaadjes komen ook voor (Fig. 135).

In de tekening in de wapenbrief van Keizer Karel VI van 6 juli 1737 heeft de roos vijf blaadjes en een gouden hart. De tekst preciseert het aantal blaadjes en de kleur van het hart van de roos niet. Ook

het helmteken en de kleuren van de dekkleden worden niet vermeld en zelfs niet getekend.

In veertien latere wapenbrieven van Belgische koningen en in 2 pauselijke, wordt het aantal rozenblaadjes niet vermeld, het schijnen er vijf te zijn en soms lijkt de roos wel geknopt te zijn van goud.

Aantal stijgbeugels?

Baron Ryckman de Betz geeft drie stijgbeugels (30). Kleine delen van die derde stijgbeugel onder de schildhoek zijn nauwelijks te zien. Hij geeft ook de kleuren van het lint met devies "*Labeur sans relache*" van de verschillende takken van de familie de Hemptinne. De tak van de baronnen van Dworp is uitgestorven in de 18e eeuw.

Zoals zo dikwijls in een schild met een schildhoek bestaat twijfel: is het derde stuk bedekt door de schildhoek? Dat is ook zo in het wapen Robyns.

De brief van 1737, met verheffing tot baron vermeldt "*deux estriers*" en dat geldt zeker voor de baron van Dworp.

Latere adelsverheffingen en verlening van graventitel uit de 19e en 20e eeuw vermelden uitdrukkelijk drie stijgbeugels.

CORNET de GREZ (1766-tot einde Ancien Régime)

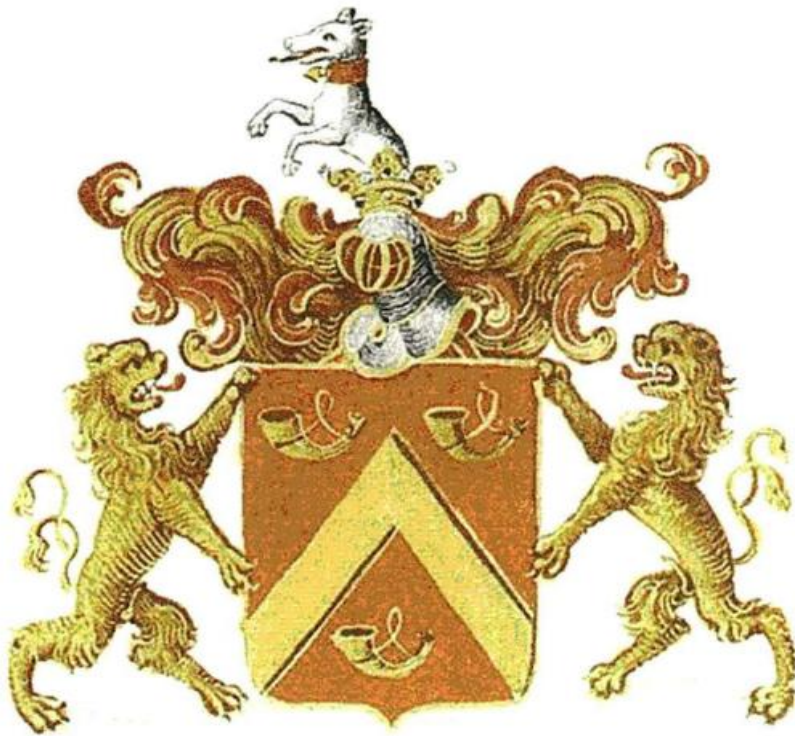
Helena Johanna de Hemptinne, dochter van de baron van Dworp, huwt te Brussel 1766, Gommarus Ignatius, Antonius, graaf Cornet de Grez, gedoopt te Bergen op 11 oktober 1735, heer van Grez en later van Bois-Seigneur-Isaac, Ophain, Thimougies, Rosières, Floriffoux.

Op 14 mei 1771 overlijdt Helena de Hemptinne en laat een dochter Rose (°1768) en een zoon François-Gommaire (°1771) na, erfgenamen van moederszijde van Dworp (31).

Uit zijn tweede huwelijk met zijn nicht Agnès-Thérèse Daneau heeft hij twee dochters.

Gommaar is een zoon van François Cornet, graaf d'Elzius die graaf wordt door vererving van de titel van zijn oom François Léonard d'Elzius, en van Anne-Rose Aye Daneau de Thimougies (32).

Hij voegt "*de Grez*", één van de heerlijkheden die hij bezit, bij zijn naam. In de woelige tijd van de opstand tegen keizer Jozef II, de

**Fig. 136:
Familiewapen Cornet de Grez.**

Van keel een keper van goud vergezeld van drie jachthorens van goud. Een zilveren helm overtopt met een gravenkroon en als helmteken: een uitkomende windhond van zilver; gehalsband van keel, omboord en geringd van goud. Schildhouders: twee leeuwen van goud, genageld en getongd van keel. Devies: Fortiter et honeste.

uitroeping van de Verenigde Belgische Staten, de Franse republiek en het keizerrijk van Napoleon, probeert hij als ambtenaar en rechtsgeleerde zo veel mogelijk van zijn onroerende bezittingen te bewaren. Dat lukt in grote mate.

Hij verblijft niet veel in Dworp, en dan nog uitsluitend tijdens de zomermaanden. Eind 1795 komt zijn zoon François op het kasteel van Dworp wonen en vertrekt hij naar een ander kasteel te Bois-Seigneur-Isaac waar hij op 28 augustus 1811 sterft.

Everaert & Boucherij blazoeneren: "*van keel met den gulden keper, vergezeld van 3 hoorns uit hetzelfde metaal, de mondstukken links*". Hier gebruiken zij wel keper als vertaling van chevron en niet meer het verkeerde tweelingbalk zoals in het wapen Fariseau. Maar hoorn is te onduidelijk want drie soorten komen courant voor in de heraldiek: waldhoorn, jachthoorn en posthoorn naast

de hoorn van overvloed. In het wapen Cornet de Grez zijn het jachthoorns omdat zij een snoer hebben. De monding links is normaal en moet dus niet vermeld worden.

De correcte beschrijving is: van keel een keper van goud vergezeld van drie jachthorens van goud. Helmtteken: een uitkomende windhond van zilver, gehalsband van keel, omboord en geringd van goud. Schildhouders: twee leeuwen van goud, genageld en getongd van keel. Devies: Fortiter et honeste.

Sommige heraldici vinden dat steeds moet gesproken worden over de onderdelen van de jachthoorn, zelfs als ze van hetzelfde metaal of dezelfde kleur zijn als de buis van het instrument. Het zou dus zijn: van keel een keper van goud vergezeld van drie jachthorens van goud, gesnoerd, beslagen, gemond en geopend van hetzelfde.

Volgens Bosmans: drie jachthoorns van goud, gemond en gesnoerd van het veld.

Rietstap houdt het bij drie gouden jachthorens zonder te vermelden of ze gemond en gesnoerd zijn van een andere kleur.

De adelbrief van 20 juli 1724 van keizer Karel VI verleent de verlenging van de titel ridder aan François Cornet, heer van Peissant. Drie gouden jachthoorns en een zilveren helm, getralied en omboord met goud met dekkleden van goud en keel, een gouden kroon in plaats van een wrong. Zelfde helmtteken en als schildhouders twee [toegewende] leeuwen. Bij latere afbeeldingen van Cornet d'Elzuis de Peissant, Cornet d'Elzuis du Chenoy, zijn de schildhouders gewoonlijk twee aanzierende of omgewende leeuwen.

BIBLIOGRAFIE

WAN DE LEENE (J.). *Le Théâtre de la Noblesse du Brabant etc.* Liège, 1705. Vooral voor de families Fariseau: pp. 646, 647, 650; Robyns: pp. 649 tot 651; Le Roy: pp. 345, 252, 401, 654.

DUERLOO (L.) en JANSSENS (P.). *Wapenboek van de Belgische adel van de 15e tot de 20e eeuw*, Brussel, 1992, 4 delen: dl. 1 van A tot E; dl. 2 van F tot M, dl. 3 van N tot Z en dl. 4 met afbeeldingen. Fariseau in dl. 1, p. 47; Micault in dl. 2, p. 761; de Varick in dl. 3, pp. 695-696; Le Roy in dl. 3, pp. 383-386; Robyns in dl. 2: p. 339-340; Cornet in dl. 1: pp. 577-579.

VIAENE-AWOUTERS (L.) WARLOP (E.). *Gemeentewapens in België Vlaanderen en Brussel*. Brussel, 2002, 2 dln. Fusiegemeente Beerse in dl. 1, p. 159-162.

(1) MENESTRIER (C.F.). *Le véritable art du blason et l'origine des armoiries*, Lyon, 1671.

(2) PARKER (J.) *A Glossary of terms used in Heraldry*, Rutland, 1971, p.V. Eerste druk, London, 1894.

(3) NAGEL (R.). *Rheinisches Wappenbuch*, Köln, 1986, p. 15.

(4) Idem, ibidem, p. 15.

(5) PAMA (C.). *Heraldiek en Ex-libris*, Naarden 1943.

(6) PASTOUREAU (M.). *Figures et couleurs. Etude symbolique et la sensibilité médiévales*. Paris, 1986.

(7) PETRA SANTA. *De symbolis heroica libri IX, Rome, 1634 en Tesserae Gentilitiae ex legibus feccialium descriptae*, Romae, 1638. Maar voor hem :

FRANCQUART (J.)/PUTEANUS (E.). *Pompa funebris optimi potentissimi Principis Alberti Pii Archiducis Austriae, Burg. Bra. & veris imaginibus expressa a Iacobo Francquart*. Bruxellis, 1623.

BUTKENS (C.). *Annales générales de la maison de Lynden*. Anvers, 1626. En *Trophées tant sacrées que profanes de la Duché de Brabant*. Anvers, 1637.

(8) VAN DEN BERGH (L.Ph.C.). *Grondtrekken der Nederlandsche wapenkunde*. Leiden, 1847.

(9) RIETSTAP (J.B.). *Handboek der wapenkunde*. Gouda, 1857. Vijfde druk, Leiden 1987. Bewerking door C. PAMA.

(10) RIETSTAP (J.B.). *Armorial général contenant la description des armoiries des familles nobles et patriciennes d'Europe; précédé d'un dictionnaire des termes du blason*. Gouda, 1861 en vooral 2de uitgave, Gouda, 1887. Kesterbeke, dl. 1, p. 1084, Fariseau, dl. 2, p. 625; Le Roy, dl. 2, p. 625; Robyns in dl. 2, p. 583; dl. 2, p. 219; van Varick, dl. 2, p. 975; de Hemptinne, dl. 1 p. 925; Cornet de Grez, dl. 1, p. 464.

(11) ROLLAND (V.) en ROLLAND (H.-V.). *Armoiries des familles contenues dans l'Armorial général de J.-B. Rietstap*. Paris, 1903-1926 + suppléments.

(12) de RENESSE (Th.). *Dictionnaire des figures héraldiques*. 7 dln. Bruxelles, 1894-1903.

(13) de RAADT (J-Th.). *Sceaux armoriés des Pays-Bas et des pays avoisinants (Belgique-Royaume des Pays-Bas-Luxembourg-Allemagne-France)*. 4 dln. Bruxelles, 1897-1903.

(14) ADAM (P.) & COLLON (F.). *Armoiries brabançonnnes médiévales d'après des sources inédites*, extrait de *Brabantica IV* (1959) et *V* (1960), Bruxelles 3, p. 187. Ook als overdruk, s.l., s.d., p. 43. Uit de BECBERGHE (J.). *Armorial des échevins de Bruxelles*, ms. Stadsarchief van Brussel ms 3357.

(15) BOHET (P.) et WILLEMS (H.) *Armorial belge*. Bruxelles/Dison-Verviers, Deuxième partie, 1962, p. 87. Uit *Armorial des familles Patriciennes de Bruxelles*, p. 13.

(16) ADAM (P.) & COLLON (F.). o.c, ibidem.

(17) BOSMANS (J.). *Armorial ancien et moderne de la Belgique*, Bruxelles, 1889, ongepagineerd: Fariseau; Le Roy; Robyns met devies Robur; Micault: niets; onder Vaerick; de Hemptinne; Cornet de Grez.

(18) BAL (A.M.M.). *Geschiedenis van Huizingen en van het kasteel* door A.M.M. Bal, Brussel, 1958, p. 21.

(19) de HERCKENRODE (J.S.F.J.L.) *Nobiliaire des Pays-Bas et du Comté de Bourgogne*, Gand, dl. 1 (1862), dl. 2 (1855), dl. Complément (1862), dl. Armorial (1865) dl. Complément (1866) Fariseau in dl. 1, p. 740; LE ROY= : Herckenrode noemt Jacques Landelin wel Ignace Landelin, p. 252; dl. 2, 1865, Micault, dl. 2, pp. 1369-1371; van VARICK p. 1680-1681 (Filip-Frans was heer van Dworp); Robyns, dl. 2, p. 1949.

(20) DANSAERT (G.). *Nouvel armorial belge ancien et moderne, précédé de l'art héraldique et ses diverses applications*, Brussel, 1949. Wittem, p. 402; Boisot, p. 151; Micault, p. 296; de Varick: p. 380; Le Roy, p. 346; Fariseau, pp. 213-214.

(21) DOUXCHAMPS (J.). *La noblesse ancienne. Catalogue belge avec blasonnement*. Wépion-Namur, 1995, p. 180.

(22) STROOBANT (Louis). *Les magistrats du Grand Conseil de Malines*. Anvers, 1903, de Varick, p. 167; Boisot: P. 36 en p. 145.

(23) LE ROY (J.). *Castella et praetoria nobilium Brabantiae*. Antwerpen, 1694, dl. I p. 286. en ook in de CANTILLON (Ph.). *Délices du Brabant et de ses campagnes ou description des villes, bourgs & principales terres seigneuriales de ce duché*. Amsterdam, 1757.

(24) de NEUFFORGE (J.). *Armoirial du Royaume des Pays-Bas*, Bruxelles, 1827; s.p.

(25) VAN DE LEENE (J.). o.c., p. 255.

(26) KOLLER (F.) *Sceaux et cachets armoriés conservés dans les dépôts d'archives en Belgique*, Bruxelles, 2e édition 1967, p. 26.

(27) OCKELEY (J.). *Een oud geslacht uit het Land van Asse: de familie Robijns*, in *Vlaamse Stam*, jg. 2 (1966), pp. 99-114 en pp. 203-228.

(28) KOLLER (F.). o.c , p. 59.

(29) LINDEMANS (Jan). Wambacq in "Oude Brabantsche Geslachten", Nr 3. Merchtem, 1931, p. 6 Ook verschenen in *Eigen Schoon en De Brabander*, XVe jg., 1931, nr 9-10, p. 282 en volg. Volgens Lindemans huwt Johanna Havet met het Martin de Hemptinne.

(30) de RYCKMAN DE BETZ (F.). *Armoirial général de la noblesse belge*, Liège 1941, sub de Hemptinne.

(31) François-Gommaire is geboren in 1771, en niet in 1793 zoals Theys schrijft op p. 195. Dat kan trouwens niet, want zijn moeder overlijdt in 1771.

(32) VERHAEGEN (P.). *Le conseiller d'état Cte Cornet de Grez (1735-1811)*. Bruxelles, 1934.

Colofon

En het dorp zal duren...

Is het trimestrieel tijdschrift van het
Heemkundig Genootschap "van Witthem" - Beersel

januari - maart 2009 - nummer 41 - jaargang 11

voorzitter	Marc Desmedt Dwersbos 109 1650 Beersel 02. 377.27.94
ondervoorzitter	Edgard Winderickx Brouwerijstraat 18 1653 Dworp 02. 380.30.14
secretaris	Michel Vastiau Leeuwerikenlaan 10 1650 Beersel 02. 380.54.38
penningmeester	Agnes Walschot Lindekensweg 110 1652 Alseberg 02. 380.67.31

Inlichtingen tijdens de kantooruren in het gemeentehuis te Beersel - dienst cultuur
Alsebergsteenweg 1046
1642 Alseberg
02 3591616

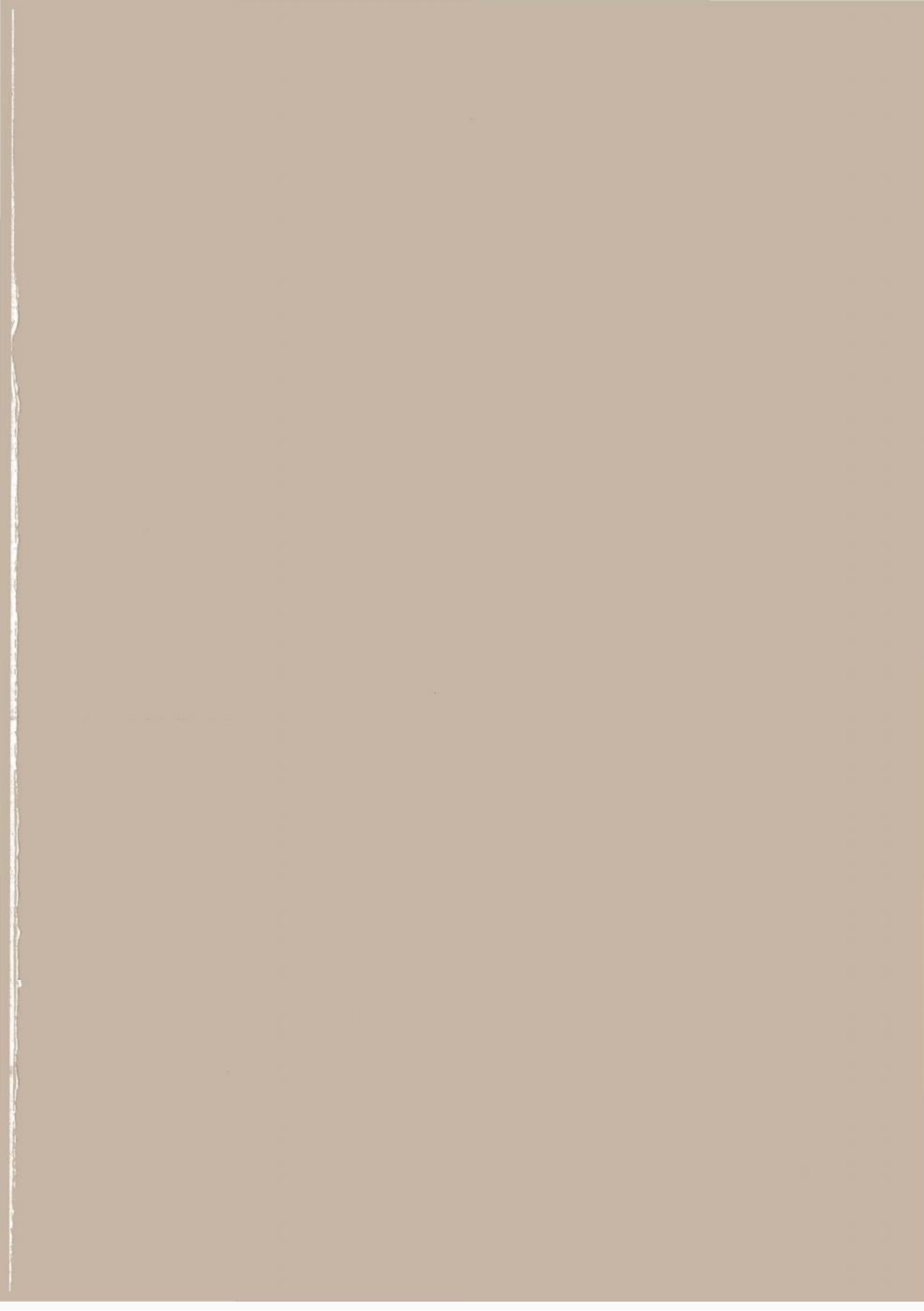
Prijs van dit nummer € 7 - jaarlijks abonnement bedraagt € 20, te storten op rekeningnummer
001-3114341-38 van het Heemkundig Genootschap "van Witthem" Beersel, met vermelding van
naam, voornaam en adres, gevolgd door de aanduiding "Abonnement tijdschrift".

Werkten mee aan dit nummer: Giedo Debusscher, Marc Desmedt, Michel Vastiau,
Liberte Walschot.

Samenstelling: de redactieraad.

Verantwoordelijke uitgever: Marc Desmedt.

Eindvormgeving en druk: Drukkerij B.V.B.A. Mariën-Deneyer - Dworp.

*Heemkundig
Genootschap
"van Witthem"*